

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrlometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské a sociální práce

Charitativní a sociální práce

Bc. Marie Schreierová, DiS.

Podpora rodiny obětí domácího násilí očima oběti.

Diplomová práce

Vedoucí práce: ThLic. Jakub Doležel, Th.D.,

2017

Prohlašuji, že jsem závěrečnou diplomovou práci vypracovala samostatně,
s využitím pouze citovaných literárních pramenů, dalších informací a zdrojů.

V Olomouci, dne 18. června 2017

.....

Marie Schreierová

Poděkování:

Tímto děkuji panu ThLic. Jakubu Doleželovi, Ph.D., za odborné vedení a mnoho cenných podnětů při tvorbě mé práce. Děkuji také mé rodině za podporu a trpělivost po celou dobu mého studia.

Obsah

Obsah.....	4
Úvod.....	6
1 Domácí násilí.....	7
1.1 Definice domácího násilí.....	7
1.2 Typy formy a podoby.....	8
1.3 Fáze domácího násilí.....	11
1.4 Legislativa.....	13
2 Rodina.....	14
2.1 Definice rodiny.....	14
2.2 Typy rodiny.....	15
2.3 Romská rodina.....	21
2.4 Proměny a význam rodiny v současnosti.....	23
3 Výzkumná část.....	28
3.1 Cíl výzkumu.....	28
3.2 Volba metodologie.....	30
3.3 Etické zásady výzkumu a výběr výzkumného vzorku.....	33
3.3.1 Etické zásady výzkumu.....	33
3.3.2 Výběr výzkumného vzorku.....	35
3.3.3 Sběr dat.....	40

3.4	Analýza a vyhodnocení	42
3.4.1	Informování rodiny o domácím násilí	43
3.4.2	Pomáhající rodina.....	47
3.4.3	Druh pomoci.....	50
3.4.4	Změna vztahu	53
3.4.5	Kategorie, subkategorie a dimenze	58
3.4.6	Přehled určených kategorií, subkategorií a dimenzí:	59
3.4.7	Grafické znázornění souvislosti kategorií	60
3.5	Výsledky výzkumu.....	61
3.5.1	Výsledky výzkumu zpracované technikou vyložení karet.....	61
3.5.2	Hypotézy	63
Závěr		64
Anotace:		66
Annotation:		66
Seznam literatury:		67
Internetové zdroje:		70

Úvod

Práci na téma, jak vidí oběti domácího násilí pomoc rodiny, jsem v souladu s tímto tématem rozdělila do tří částí. První dvě jsou teoretické. Pro získání relevantních dat od obětí domácího násilí je třeba především získat důvěru těchto respondentů. K tomu je však potřeba mít a projevit nejen empatii pro pochopení oběti, ale také mít dostatečné znalosti o problematice domácího násilí. První část práce, teoretická, je tedy věnována domácímu násilí.

Při své práci s oběťmi domácího násilí jsem si postupně začala klást otázku, zda, jak a kdo z rodiny klientům pomáhá. Vždyť přece rodina by měla být první, kde by měl každý v případě potřeby nalézt pomoc. Domácí násilí je stále závažným problémem. v posledních letech je tomuto jevu věnována poměrně značná pozornost jak médií, tak i odborné veřejnosti. Současně se však společnost často utvrzuje v názoru, že pomoc může přijít především od státních a veřejných institucí. První institucí pomoci by však měla být vždy rodina, což by se mělo také více zdůrazňovat. Rodina má přece poskytovat podporu a pomoc svým členům, když jsou ohroženi a pomoc potřebují. Proto jsem si zvolila i téma zaměřené na pomoc v současné rodině. Byla jsem si vědoma toho, že získané údaje budou obsahovat vždy určitou míru subjektivnosti i emocionality, zároveň je však třeba zachovat ochranu osobních údajů. Abych získala co možná nejobjektivnější data pro výzkum, preferovala jsem osobní přístup k respondentům místo získávání vysokého počtu dat pomocí neosobních dotazníků, a i vzhledem k tématu, jsem zvolila kvalitativní výzkum. V kvalitativním výzkumu jde o nalezení vzájemných souvislostí mezi získanými daty tak, aby bylo možno nalézt kategorie, kterými je možno tyto souvislosti popsat. K vytvoření vhodných otázek pro respondenty jsem také potřebovala mít náležitou teoretickou výbavu problematiky rodiny. Druhá část práce je tedy zaměřena na teorii rodiny.

Třetí část práce je částí, v níž nejprve ve stručné formě charakterizuji kvalitativní výzkum, poté popisuji přípravu a realizaci výzkumu, dále uvádím analýzu získaných dat a vytvoření kategorií a v závěru této třetí části vyhodnocuji výsledky výzkumu a na podkladu tohoto výzkumu další možné postupy.

1 Domácí násilí

„Násilí je způsob života, který začíná doma, rozšiřuje se do ulic a ovlivňuje život každého z nás.“ (Roy, 1977, s. 52)¹

1.1 Definice domácího násilí

V současné době není terminologie pojmů včetně definice pojmu domácí násilí jednoznačná a jediná, která by byla obecně přijímána. v odborné publikaci, jak uvádí Kapella a Cizek (Čírtková 2006, s. 62), se zmiňuje například šest základních definic domácího násilí: normativní, klinická, výzkumná, feministická, společenská a vývojová či vývojově psychologická. v každém tomto pojetí či v sociální práci budou přirozeně v definicích domácího násilí zvýrazňovány takové atributy, které korespondují se zaměřením a působností dané oblasti. Nejprve se však vymezuje rozdíl mezi pojmy násilí a domácí násilí. U domácího násilí je typickým znakem osobní vztah mezi agresorem a obětí. Jedná se o útoky, napadání, výhrůžky atd. od osoby blízké s cílem ublížit či získat moc. Rovněž se v odborné literatuře odlišuje násilí rodinné (v rodině) a domácí násilí. (Ševčík, Špatenková, 2011, s. 24)

Násilí v rodině je pak definováno jako širší pojem, neboť zahrnuje i týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte (syndrom CAN). Pojem domácí násilí se pak vymezuje těmito znaky (příčemž musí být přítomny všechny):

opakování a dlouhodobost

eskalace (stupňování násilí)

jasné a neměnné rozdělení rolí

neveřejnost (tj. za zavřenými dveřmi). (Ševčík, Špatenková, 2011, s. 38)

V některých pracích se objevuje i požadavek střídání fází. Někteří autoři používají pojem partnerské násilí, což však nezahrnuje fakt, že obětí může být kdokoli ze společného obydlí. Conwayová (2007, s. 15) uvádí, že se někdy používá pojem

¹ Violence is a way of life, which begins home, spread out to the streets and have an influence on life each of us.

domácí týrání, jenž lépe vystihuje celou šíři problému. Dokonce se v této souvislosti objevil termín manželský terorismus.

Gjuričová, Kocourková, Koutek (2000, s. 10) pracují s pojmem násilí v rodině. Toto násilí pak definují jako nepřiměřený tělesný a psychický nátlak nebo poškozování vůči členům rodiny a domácnosti, ubližování domácím zvířatům a poškozování domácích objektů. Násilí v rodině pak považují za jev, který se negativně dotýká vždy všech členů domácnosti (tedy i násilníka). Agresor totiž (i když si to vědomě nemusí připouštět) ví, že ublížil. (Gjuričová, Kocourková, Koutek, 2000, s. 78) Běžně se u většiny českých odborníků nejčastěji používá pojem domácí násilí, neboť násilí ve společném obydlí se vyskytuje nejen mezi partnery, ale i dalšími osobami žijícími společně. Ševčík, Špatenková (2011, s. 26) rozdělují domácí násilí na:

násilí partnerské (manželé, druh-družka, partneři, heterosexuálové i homosexuálové)

násilí generační (mezi dětmi a rodiči)

násilí transgenerační (mezi vnoučaty a prarodiči).

Jsou však známy i případy násilí mezi sourozenci, kteří žili ve společné domácnosti.

Nazare-Aga (2003, s. 79) pak rozděluje násilné osoby do dvou skupin:

na tzv. klasické manipulátory

manipulátory paranoiky, perverzní manipulátory a alkoholiky.

První skupina prakticky nepoužívá proti oběti fyzické násilí, ale nejružnější manipulativní techniky (vyvolání viny, dělá ze sebe oběť atd.).

1.2 Typy formy a podoby

Kratochvíl (2009, s. 167) uvádí rozlišení Američanů O'Learyho, Crawleye a Granta na 2 typy násilí: prvním typem je násilí situační, kdy násilí je spojeno s určitou situací mezi partnery. Konflikt mezi partnery se neřeší ani nezvládá. Situační násilí pak vznikne jako projev silného negativního afektu (jednomu z partnerů tzv. povolí nervy). Většinou se jedná o mírnější formy a podoby násilí (např. políček), ale může dojít i k závažným újmám na zdraví (např. bodnutí nožem). Tento typ násilí se může často

opakovat, pokud se konflikty vyplývající z manželské krize opakují (např. opakovaná nevěra).

Druhým typem je tzv. patriarchální násilí. Jak již název napovídá, jedná se o násilí na základě historických tradic rozdělení rolí mezi pohlavími.

Role muže je rolí vůdce (nadřazeného) a role ženy rolí podřízeného, tj. osoby, která má jen poslouchat a sloužit mu. v tomto typu násilí muž využívá všechny formy násilí (fyzické, psychické atd.), neboť je přesvědčen o své oprávněné převaze nad ženou prakticky ve všech oblastech společného života. Agresor zachází se ženou jako se služkou, dělá všechna velká rozhodnutí, chová se jako „pán domu“, je tím, kdo definuje mužské a ženské role. Právě získání moci a ovládání oběti je tím, co vede agresora k používání různých forem a podob domácího násilí. Tato moc nad životem druhého člověka je však nejen cílem, ale i výsledkem páchaného násilí.

Ve většině odborných publikací se uvádí čtyři základní formy násilí:

fyzické

psychické

sexuální

ekonomické

Někdy se samostatně uvádí násilí emocionální a sociální (Buskotte 2008, s. 40).

Fyzické násilí může mít podobu facky, strkání, pálení, škrcení, svazování atd. Psychické násilí se může vyskytnout jak ve verbální, tak i neverbální podobě. Jedná se například o nadávky, ponižování, obviňování atd. v neverbální rovině je to např. ničení oblíbených věcí (Ševčík, Špatenková, 2011, s. 49). U některých autorů se pak ničení věcí, ubližování domácím mazlíčkům oběti atd. zařazuje k emocionální formě násilí.

Formami sexuálního násilí není jen znásilnění, ale i vyžadování různých sexuálních technik, které jsou oběti nepříjemné.

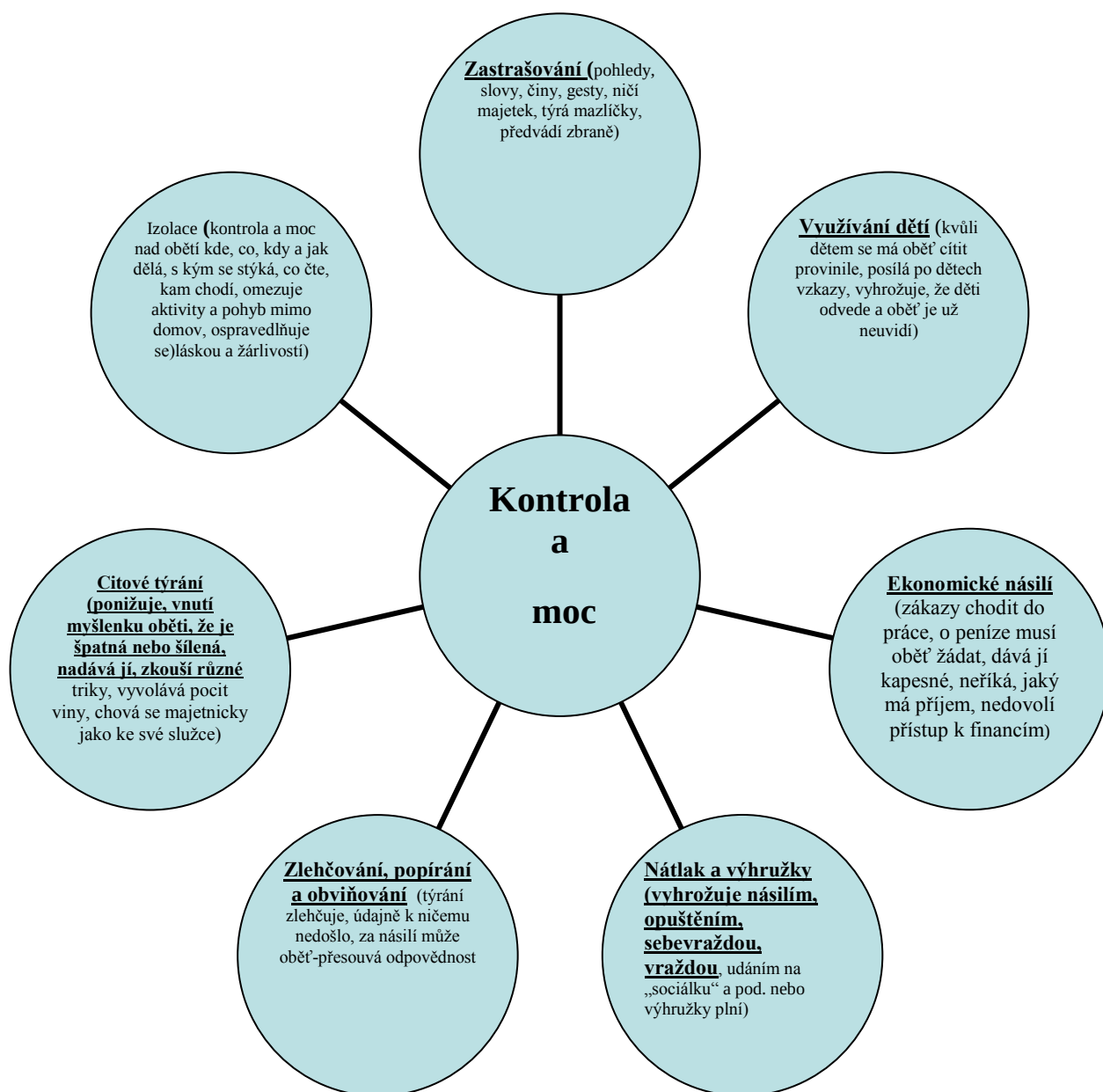
Ekonomickou formou násilí může být například zákaz využívat finanční prostředky, sociální formou pak například omezování či zákaz oběti ve styku s přáteli, ba mnohdy i s rodinou.

Nazare-Aga (2003, s. 79) píše, že manipulativní osobnost klasického typu nepoužívá většinou hrubou fyzickou sílu. U tohoto typu se vyskytují dvě formy fyzického násilí:

oběť si násilí způsobí sama v důsledku psychosomatického onemocnění nebo sebevraždy (přičemž obojí je reakce – často nevědomá – na psychický teror manipulátora)

manipulátor dostane záchvat vzteku a rozbíjí vše kolem sebe včetně vlastního sebepoškozování, toto ničení či rány jsou však nepřímo určeny oběti.

- V odborné literatuře se často uvádí tzv. duluthský model kontroly a moci (Ševčík, Špatenková 2011, s. 48).

V Conwayové (2007, s. 16) se uvádí duluthský model tvořený výšečemi se středovým kruhem s označením Moc a ovládání.

1.3 Fáze domácího násilí

K základním znakům domácího násilí patří i eskalace tohoto násilí. i přes tuto skutečnost lze nalézt opakující se fáze násilí v tzv. cyklech.

Conwayová (2007, s. 61) píše, že právě pro tuto cykličnost je pro ženu těžké vztah ukončit. Cyklus střídání násilí a pokání může být velmi pomalý, ale může se opakovat i několikrát denně. v publikaci (Ševčík, Špatenková 2011, s. 52) se uvádí, že jako první popsala cyklus domácího násilí Američanka Lenore Wolkerová, a tyto čtyři cykly autoři popisují.

První částí cyklu je hromadění (vzrůstání) napětí - napětí roste, selhává komunikace, ohrožená osoba začne mít strach a pocituje potřebu usmířit se s násilníkem.

Druhou částí je incident - dochází k neverbálnímu, emocionálnímu a fyzickému zneužívání ohrožené osoby. Charakteristický je hněv (vzteky), obviňování, hádky, výhrůžky, zastrašování.

Usmíření je třetí fází cyklu - násilník se omlouvá, prosí o odpuštění, obviňuje ohroženou osobu, popírá zneužívání nebo celou situaci zlehčuje.

Poslední čtvrtou fází je klid. Incident je zapomenut. Násilí se momentálně neděje. „Fáze Líbánek.“

Buskotte (2008, s. 64) cykly násilí rozděluje do tří stupňů:

Fáze 1: stupňování násilí

Fáze 2: exploze

Fáze 3: líbánek

Gjuričová, Kocourková, Koutek (2000, s. 79) uvádí, že chování násilníka a oběti se zdá být doplňující (komplementární).

Domácí násilí není jednorázovým a vzájemným oplácením podob násilí, tj. střídání rolí agresora a oběti (Buskotte 2008, s. 42).

V první fázi napětí se agresor projevuje kriticky vůči oběti, je žárlivý a podezřivý. Oběť v této fázi se snaží být uctivá a úslušná, ustupuje, vyhovuje agresorovi a obviňuje sebe samu. Ve fázi týrání je oběť bezmocná, objevuje se u ní i případně nenávist a zloba vůči agresorovi. Ve třetí fázi pak dochází k usmíření. Agresor se omlouvá, slibuje, přináší dárky, snaží se působit na city. Oběť mu uvěří, odpouští s nadějí na lepší vztah.

Celý cyklus se opakuje, ale většinou se fáze usmíření zkracuje a fáze napětí a týrání prodlužují.

Domácí násilí začíná nenápadně, avšak postupně útoků přibývá. Často jsou na počátku násilí verbální útoky (zesměšňování, nadávky apod.), později různé postrkování, facky, tahání za vlasy a další podoby fyzického násilí včetně použití různých předmětů (cigarety, nože, pásek atd.). Vystoupit z kruhu násilí bývá pro oběť velmi těžké.

1.4 Legislativa

Proti všem formám násilí chrání náš právní řád oběť násilného jednání především Ústavou č. 1/1993 Sb. a Listinou základních práv a svobod č. 2/1993 Sb. v platném znění a zákonem trestním 40/2009 Sb. v platném znění, dále přestupkovým zákonem č. 200/1990 Sb., v platném znění a zákonem o soudnictví ve věcech mládeže č. 218/2003 Sb., o sociálně právní ochraně dětí v platném znění, jakož i některá ustanovení vykázaní za společně obývaného obydlí dle policejního zákona, dále lze využít předběžná opatření o zákazu vstupu do společného obydlí dle občanského soudního řádu. Dne 14. března 2006 byl přijat zákon č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím. Tento zákon umožňuje od 1. 1. 2007 vykázaní pachatele domácího násilí ze společně obývaného bytu či domu na dobu 10 dnů. Předběžným opatřením bude možno požádat o prodloužení této doby, a to maximálně na dobu jednoho roku. Zároveň tento zákon počítá se zřízením tzv. intervenčních center.

V zákoně č. 40/2009 Sb. se v par. 133 definuje obydlí. Obydlím se rozumí dům, byt nebo jiná prostora sloužící k bydlení a příslušenství k nim náležející.

Vzorem pro ustanovení zákona byly zkušenosti z uplatňování v Rakousku. Vykázaní z bytu je pro policii povinností (nemusí být projednáváno). Vzhledem k tomu, že ženy - oběti domácího násilí často ze strachu z násilníka, případně pod jeho nátlakem, odvolávaly svoji výpověď, je možno vykázat agresora ze společného obydlí i bez souhlasu ohrožené osoby a tuto dobu nelze zkrátit, i kdyby o zkrácení oběť žádala. Ani odvolání proti vykázaní nebo zákazu vstupu nemá odkladný účinek (Čírtková, 2006).

2 Rodina

Každý z nás musel mít dva rodiče. Vznikla tak rodina – muž, žena a dítě. Dítě má v sobě tedy otce i matku. „A tak to jde dál: i naši rodiče jsou jejich rodiče a jejich rodiče jsou zase rodiče těchto rodičů. A tak jsme nejen naši rodiče, nýbrž se slila v nás jako jeden proud historie našich předků - proud života pocházející z temného dávnověku, který se rozlil v nás“ (Nelles, 2011, s. 80).

Ve své práci se věnuji tomu, jak rodina pomáhá oběti domácího násilí, respektive nebo přesněji, jak tuto pomoc interpretuje, vidí sama oběť domácího násilí. Z tohoto důvodu je třeba mít pro tento kvalitativní výzkum teoretické znalosti nejen o domácím násilí, ale i o rodině a rodinných vztazích. Jedná se především o širší rodinu, neboť v případě nukleární rodiny - elementární tvoří tuto rodinu muž, žena a jejich děti. Muž bývá agresorem, žena obětí a děti jsou často příliš malé, aby dokázaly pomoci. Pomoc bývá poskytnuta v naprosté většině příslušníky rozšířené rodiny.

2.1 Definice rodiny

Existuje značné množství definic rodiny, ať však jsou to definice psychologické, sociologické či jiné, vždy mají společný základ (přesněji donedávna měly). Rodina má být stálou institucí, která je základem státu, přičemž dlouhodobě byla charakterizována jako morfostatická instituce. (Možný, 1999) v tzv. tradičnějším pojetí, respektive užším, je rodina definována jako skupina lidí pokrevního příbuzenství nebo spojením dle práva, jako je sňatek či adopce. Dle Slovníku sociologických pojmů Jana Jandourka se v hesle rodina kromě pokrevního příbuzenství nebo adopce zdůrazňuje potřeba jedné domácnosti (příbuzní mohou žít v různých domácnostech) a dále vzájemná interakce osob v této domácnosti. Musí však být odlišeno sdílení společného bydlení. (Jandourek, 2012)

V sociologii a v sociální psychologii se rozlišují tzv. skupiny, které se dělí dále na malé a velké, dále pak na formální a neformální. Obvykle bývá za nejvýznamnější malou skupinu označována právě rodina. Každý člověk se postupně během svého života zařazuje do různých skupin. „Skupinová příslušnost je životní nutností: člověk se rodí do určité rodiny, která jej vypravuje do života, učí se zde nacházet ochranné zázemí, učí

se zde seznamovat se svým životním prostředím, vyznat se v něm a dostává se mu zde první výbavy pro život vůbec (návyky, řeč, role, hodnoty a podobně).“ (Nakonečný, 1999, s. 386)

„Výrazná většina lidí považuje šťastný rodinný život za základ kvality svého života a jako obraz rodiny má pořád před očima tatínka, maminku a jejich děti“ (Možný, 1999, s. 24).

Evropská kultura, pojatá v nejširším slova smyslu jako způsob života, se všemi hodnotami života i včetně etických hodnot, podstatnou měrou vychází z křesťanského učení a samozřejmě i z křesťanského pojetí rodiny. Rodinu tak nelze redukovat pouze na ekonomickou a státoprvní jednotku společnosti. Rodina je tvořena svazkem dvou lidí, tj. muže a ženy, kteří vychovávají děti a vyznávají hodnoty rodiny. Svazek muže a ženy - to je manželství, které je odvozeno od Boží vůle, neboť Bůh stvořil člověka na počátku světa jako „muže a ženu“. (Gn 1, 27) Muž a žena jsou si rovni, neboť v jejich tělesném a duchovním spojení už nejsou dva, tedy každý sám, „ale jedno tělo“ (Mt19,6).

Proti první rodině vytvořené Adamem, Evou a jejich potomky, rodině s prvotním hříchem, je v křesťanství postavena Svatá rodina, která je v katolické církvi tvořena svazkem Panny Marie a svatého Josefa a Ježíše Krista. Tato rodina je vzorem víry, naděje a lásky. Úkolem rodiny je především výchova budoucího pokolení k takovému životu, jenž bude do dalšího pokolení přenášet hodnoty víry, naděje a lásky a především podle nich žít a učit žít. Papež Benedikt XVI. připomíná tuto úlohu rodiny v Poselství ke dni míru 1. 1. 2008 připomenutím Charty práv rodiny.²

2.2 Typy rodiny

Jan Jandourek (2012) ve Slovníku sociologických pojmů charakterizuje nukleární rodinu takto: „Základní forma rodiny se skládá z dospělých rodičů a jejich potomků. Obvykle jde o dva manžely, kteří pocházejí z různých rodových linií a nejsou

² Svátek Svaté rodiny připadá v římskokatolické církvi na první neděli po vánočních svátcích.

spolu pokrevně příbuzní. Tento typ rodiny je znám jako nukleární typ rodiny“ (Jandourek, 2012, s. 15).

Jestliže rodina obsahuje prarodiče, tj. prarodiče bydlící s mladší generací, pak takovou rodinu nazýváme rodinou rozšířenou.

Rodina patriarchální

Rodina matriarchální

Rodina komplexní

Rodina funkční, dysfunkční

Rodina nukleární (atomární)

Kosá rodina – dospělí příslušníci různých generací ovládají tuto rodinu (například rodiče – otce jeho rodiče)

Externě integrovaná rodina – dospělý člen rodiny se spojuje se vzdáleným příbuzným nebo i s jinou osobou

Počátky empirického zkoumání rodiny jsou spojeny s výzkumy rodiny, které v 19. století prováděl a potom publikoval Frédéric Le Play. Le Play rozdělil rodinu do tří typů. Patriarchální rodina se vyznačuje dominantní rolí muže, nejstaršího otce v domácnosti, a je domácností vícegenerační. Vzor pro tento typ rodiny našel Le Play v Orientě a ve východní Evropě. Oproti patriarchální rodině s vysokou mírou stability je druhý typ rodiny charakterizován jako nestabilní rodina. Tento typ rodiny se skládá pouze z rodičů a neprovdaných dětí. „Otcovská autorita a ochrana tělesně či duševně postižených členů v této rodině mizí. Proto z ní vychází bezmocná masa pauperizovaných jedinců, kteří nectí rodinnou tradici, morálku, sociální autority ani Desatero.“ (Možný, 1999, s. 32). Tento typ rodiny nachází Le Play v západní Evropě. Třetím typem rodiny je tzv. rozvětvená rodina, která je častá především v severním Německu.

V padesátých letech minulého století Talcott Parsons a Robert Bales přicházejí s pojmem nukleární rodina, což je dvougenerační samostatně žijící rodina, přičemž pouze tento typ rodiny má odpovídat moderní průmyslové společnosti. Bales pak v rodině rozlišil dva druhy sociálního vůdcovství: expresivní a instrumentální. „Jen zcela výjimečně se spojuje schopnost obou druhů vůdcovství v jedné osobě (to pak jsou

velcí historičtí vůdcové). Normálně je instrumentální vůdcovství, jež koordinuje činnost skupiny vzhledem k zvoleným cílům, vlastní mužům a expresivní vůdcovství, jež je vlastní ženám, zajišťuje citové klima ve skupině“ (Parsons, Bales, 1955, s. 45).

Schéma č. 1

Základní struktura rolí v nukleární rodině

	Instrumentální priorita	Expresivní priorita
nadřazený	Otec (manžel)	Matka (manželka)
podřazený	Syn (bratr)	Dcera (sestra)

(Parsons T., Bales R., F.: Family, Socialization and Interaction Process. Glencoe, Ill., Free Press (1955) in Možný, I., Sociologie rodiny, Slon. Praha (1999))

V druhé polovině 20. století se však proti teorii tzv. nukleární rodiny objevuje teorie T-core rodiny, tj. „že základní jednotkou příbuzenstva není nukleární rodina, ale svazek, který vzniká mezi generacemi po sňatku dětí; core family je tvořena dvěma rodinami prarodičů, spojenými vztahem k vnoučatům, a samozřejmě rodinou v reprodukčním věku, jež vznikla sňatkem jejich dětí a vnoučata vychovává“ (Parsons, Bales 1955, s. 52) (Možný 1999, s. 52).

Eugene Litwak nesouhlasil s tím, že „mezi doširoka rozprostřenými rodinnými vztahy a industriální společností je principiální nesoulad...“ (Možný 1999, s. 53) Podle Litwaka je podstatná a častá podpora rodičů mladé rodině, rovněž změna rodinného stavu mezi generacemi není překážkou komunikace. Litwak přichází s pojmy modifikovaná rozšířená rodina, dále slabá či rozvolněná rodina, ale uznává, že existuje i nukleární rodina. Vzorem pro příklad modifikované rozšířené rodiny byly Litwakovi rodiny imigrantů (např. po hladomoru v Irsku), kdy první rodiny přistěhovalců si „zvaly

za sebou spřízněné rodiny svých strýců, rodičů, dospělých dětí a pomáhaly jim se usadit, i když si obě strany zachovávaly autonomii“ (Možný, 1999, s. 54).

Slabá či rozvolněná vzniká jako „následek skutečnosti, že velké formální organizace přebírají v moderních společnostech většinu funkcí a v té rodině, která si na nich nedokáže uchovat alespoň relativní nezávislost, nezbyvá nic než únavné vztahy mezi manžely“ (Možný, 1999, s. 54).

Od sedmdesátých let minulého století se objevují další teorie:

1. teorie sociální směny - člověk uvažuje o nákladech a výnosech, což jsou láska, status, služby, zboží, informace a peníze. Člověk může také srovnávat relativní užitek a dvě úrovně srovnávání (tj. jak je to dostupné jiným a zda je to lepší nebo horší než to, co mají jiní). Možný uvádí příklad z rozvodu: za prvé srovnání míry vlastního uspokojení, za druhé, zda je to lepší nebo horší než to, co mají jiní (Možný, 1999, s. 59) v sociální práci je v sociálních aplikacích teorie sociální směny často používána „zejména v manželském poradenství a v sociální politice“ (Možný, 1999, s. 62).

2. skupina systému a symbolické interakce

2.1 teorie systému

a) Bateson a jeho spolupracovníci: rodina je komunikační systém (dojde-li k podvojně vazbě ve vnitřní komunikaci, pak to může vést člena i k schizofrenickému jednání)

b) teorie rodinných procesů – rodina jako seberegulační, cílově orientovaný systém: Podle Carlfreda Brodericka (1993, s. 64) rodina „identifikuje nejenom vnitřní, ale i vnější vztahy členů rodiny; nelze žít bez transakcí s prostředím, ale i neustálé udržování hranic, kdo do rodiny patří a kdo už ne“

2.2 Symbolický interakcionismus

Georg Hroldierbert Mead přišel s rozlišením i a me, což rozpracoval Cooley (Charles Horton) v tzv. konzistentní teorii s důrazem na „přebírání rolí, zobecnění druhého, odstupu od role a vnitrorolového a mezirolového konfliktu.“ (Broderick, 1993, s. 65)

a) v 70. a 80. letech minulého století nastupuje množství žen a matek na Západě do zaměstnání, takže mají plnit roli matky, manželky a roli pracující ženy, mění se však i role muže atd.

b) rodina a sociální konstrukce

V rodině se vytváří vlastní svět; v teorii se pak vychází z metodologické otevřenosti (fenomenologie), kdy teorie není deduktivním nástrojem, ale otevřenou sadou pojmů. v rodinné terapii má pak silný vliv koncept sociální konstrukce nerealit.

2.3 Teorie konfliktu

Na přelomu 60. a 70. let se rodina vztahuje ke společnosti, respektive jaká je společnost, taková je rodina. Společnost je ovlivněna mladými studenty s jejich bouřlivými „revolučními“ projevy (stávky, demonstrace v ulicích, odpor proti „staré generaci i starým pořádkům“. Tři ideové zdroje teorie konfliktu: marxismus, freudismus, feminismus. Kde je společnost, tam je konflikt a rodina je pak systémem k regulaci konfliktu.

2.4 Sociobiologie

V 70. a 80. letech se hledá odpověď na otázku, co je v lidském jednání a institucích včetně rodiny dáno genetickou výbavou, a co nikoliv.

„Všem členům rodiny, dětem i dospělým, poskytuje rodina domov. v něm člověk odkládá veřejné role. v rodině je možná vysoká míra otevřenosti, vysoká míra sdílení. Rodina umožňuje svým členům zpracovávat všechny druhy traumat, která je potkávají. Umožňuje i sdílet radost. Dobře fungující rodina je schopna v komunikačních výměnách vyvažovat nevýhody jednotlivých členů zvýšeným zájmem o jejich postoje, interpretováním zpráv vyjadřovaných mimoslovním prostředky, vciťujícím se ztotožněním.“ (Matoušek, 1993, s. 11)

V minulosti, kdy rodiny, které sdílely společné bydlení, byly více než jen dvougenerační (nukleární), případně tyto rodiny žily velmi blízko sebe, byly příbuzenské vztahy velmi silné. v dnešní době vzhledem k způsobu získávání obživy v globalizovaném světě a současně i k možnostem mobility (umožněné technickým pokrokem) se příbuzenské vztahy oslabují. Současně zasahuje do života rodiny i stát prostřednictvím sociální politiky, což však také ovlivňuje rodinné vztahy. Jak píše de Singly, má toto zasahování i vliv na autonomii rodiny.

„Stát pomáhá snížit závislost rodiny na podpoře příbuzných a sousedů, ženy na muži a dítěte na rodičích. Přeměny těchto tradičních pout závislosti mají i svou odvrácenou tvář. Je to menší autonomie rodiny a jejích členů vůči reprezentantům státu, soudcům, psychologům, učitelům, sociologům atd.“ (Singly, 1999, s. 37) Avšak i když stát ovlivňuje rodinné vztahy, tak tyto vztahy stále existují, ovšem mění se jejich podoba, nebo se vytváří vztahy nové. De Singly považuje za nejdůležitější obecně platný princip pro příbuzenské vztahy princip respektování nezávislosti.

Současně platí i to, že probíhá určitý výběr příbuzenstva. „I když může být širší rodinná síť poměrně velká, tak platí, že za blízké osoby jsou považováni téměř vždy rodiče, děti a sourozenci. Alespoň tři čtvrtiny z nich jsou členové obou orientačních rodin nebo současné reprodukční rodiny. Soustředění na osoby současné rodiny má podobu směřování ke třem pólům: k pólu obou manželů a k pólům rodičů každého z nich. Kruh se rozšiřuje, když první element ještě neexistuje, nebo už neexistuje: osamělé ženy více zahrnují mezi své blízké i synovce a neteře, kteří patrně hrají roli jejich dětí“ (Singly, 1999, s. 79).

V souvislosti s novými vztahy s příbuznými de Single oponuje Parsonsovu pojmu (termínu) izolace, jímž mj. Parsons charakterizuje současnou rodinu. De Single sice připouští, že lze tento pojem použít u vztahu manželské a orientační rodiny, ale doporučuje používat „spíše pojmy ‚autonomie‘ a ‚pocit nezávislosti‘ dospělých dětí, především těch, kteří již žijí v manželství“ (Singly, 1999, s. 69).

Každé manželství někdy začíná a teprve postupně se vytváří fungující manželský život, pro který je velmi důležitá, i pro nalezení autonomie rodiny, komunikace.

„Proces utváření manželského páru jako klíčové jednotky rodiny se tak zdá dlouhý a rozporuplný nejen ve francouzské společnosti. Bylo k tomu třeba, aby se nový manželský pár mohl prosadit v autonomním fyzickém prostoru. Dále musel nalézt vhodnou distanci vůči rodičům, která nebude ohrožovat nezávislost nové rodiny a dobré vztahy s nimi. A nakonec musel zvládnout interiorizaci manželského páru do identity každého z manželů tak, aby se muž a žena přednostně definovali podle příslušnosti ke své nové rodině“ (Singly, 1999, s. 84).

De Singly v publikaci uvádí údaje z francouzských výzkumů rodiny, ale i pro českou rodinu mají své určité uplatnění, neboť jak konstatuje Možný (2002, s. 22): „Česká společnost náležela i svým rodinným chováním po staletí k západnímu typu sociálního života i s jeho reprodukčními vzorci a strategiemi.“ a to samozřejmě platí tím více po roce 1990.

2.3 Romská rodina

Při mé práci s ženami, oběťmi domácího násilí, se na mě obrátila i žena romského původu.³

„Staletí života na okraji většinové společnosti modifikovala jejich kulturu. V romské kultuře se dají najít prvky přejaté od většinové společnosti, vedle níž žijí, včetně přejatých slov. Toto přejímání bylo někdy jen ochranným zabarvením, které mělo udržet původní zvyklosti.

Původní náboženství je animistické, v přírodě vidí ne jednoho Boha, ale množství skrytých sil. Pokud přijímají křesťanství, mají k Bohu mnohem osobnějším vztah než ‚ne-romové‘ (...) Principy křesťanské morálky, na nichž staví své normy většinová společnost, jsou jim vzdálené a obtížně pochopitelné (Matoušek, 2003, s. 114-115).

„Romská rodina je výrazně patriarchální. Rodiče si více přejí syny než dcery. Pro romskou ženu je nejvyšší hodnotou mít děti, i v očích muže má žena hodnotu zejména tím, že má děti. (...) Je-li žena bezdětná nebo má-li jen málo dětí, je to pro ni ostuda. Není zvykem, aby žena rozhodovala o tom, kolik má mít dětí. Rozhoduje muž.(...) Neplodná žena může být mužem zapuzena a hanba pak padne nejen na ni, ale i na její příbuzné. (Proto je pro romské ženy nepřijatelná antikoncepce.)“ (Matoušek, 2003, s. 115).

³ V Bruntále je poměrně značná část obyvatel romského původu – část tzv. starousedlíků, kteří přišli po roce 1945 v rámci osidlování pohraničí, druhá část pak přišla po roce 1991 s tím, že byla ubytovaná v prostorách bývalých poměrně velkých kasárnách sovětské armády.

Romská komunita bývá značně uzavřená. O životě bílé populace, „tzv. gadžů“, mívá zkreslené představy.⁴ V Sociální práci 2/2002 ve stati Pavla Navrátila Integrace Romů jsou zveřejněny předběžné výsledky ze šetření mezi Romy. Autor zde mimo jiné popisuje tradiční romskou rodinu jako mnohočetnou, soudržnou a patriarchální. v žebříčku hodnocení toho, jak jsou důležité pro respondenta vyjmenované věci, z počtu dvanácti se na druhém místě (potom být zdravý/á) umístila možnost mít dobrou rodinu (570 respondentů – 56,7%) v hodnotě zásadní (další možnosti: velmi důležité 38 %, důležité, ale ne moc 4,1 %, nemají význam 1,3 %), přičemž 100 % bylo 1006 respondentů. Navrátil v komentáři odkazuje na Říčana (Říčan, Pavel. S Romy žít budeme – jde o to jak. Praha: Portál, 1998) „Ačkoliv je důraz na význam rodiny obvykle uváděn jako jeden z příkladů romského vidění světa, patří hodnota rodiny také do západní křesťanské kultury, a nelze jej tedy brát jednoznačně jako příznak kulturní odlišnosti Romů, ačkoliv je jasné, že se proamerická kultura individualizuje. V posledních desetiletích došlo k procesům, které oslabily také romskou rodinu. Vlivem asimilačních opatření státní politiky byly nukleární rodiny vytrženy z jejich širších rodinných a lokálních vazeb. Také v jejich důsledku přestala být romská rodina onou neotřesitelnou a bezpečnou institucí, kterou se na začátku minulého století ještě mohla zdát (Říčan, 1998)“ (Navrátil, 2002, s. 36).

Ačkoliv 41,4 % Romů uvádí, že se jejich situace po roce 1990 zhoršila, téměř 50 % (48,1 %) hodnotilo situaci své rodiny jako poměrně dobrou. 40 % pak však uvedlo, že jejich rodiny jsou chudé. Podle Navrátila toto hodnocení může být ovlivněno tím, k čemu svou situaci respondent vztahuje - zda k romské komunitě nebo k průměrné životní úrovni většinové společnosti.

„Pro sociální práci s náležitou efektivitou je důležité zjištění, jak respondenti odpovídali na otázku, na čí pomoc se mohou Romové spolehnout v ČR. Z výsledků

⁴ V rámci náplně méj práce s oběťmi domácího násilí jsem připravovala a realizovala i přednášky a besedy nejen s mládeží, ale i pro širší veřejnost. Při besedě s romskými ženami tyto vyjádřily své velké překvapení, že „i ženy gadže, vas bile, muži bijú.“

vyplývá, že nejvíce spoléhají na pomoc romských sousedů a přátel (49,3 %) a na pomoc zástupců z řad Romů (35,7 %). Romové tedy spoléhají „na neformální síť své vlastní komunity. Teprve v případě jejich selhání hledají Romové pomoc jinde. (...) Efektivní činnost pomáhající instituce by na základě našich zjištění měla být situována do sousedství cílové skupiny, jejími pracovníky by měli být Romové sami a měli by se snažit o vytvoření přátelských vazeb“ (Navrátil, 2002, s. 36).

2.4 Proměny a význam rodiny v současnosti

Odborná i laická veřejnost poměrně často zmiňuje tzv. krizi současné rodiny, přičemž jako příčiny této krize jsou uváděny různé důvody. Za pravděpodobně nejčastěji uváděný důvod krize současné rodiny je považována změna postavení muže v rodině, což souvisí se změnou podmínek života celé společnosti.

Změny společnosti jsou spojovány s rostoucí úlohou státu, který stále více zasahuje do veřejného i soukromého života jednotlivců, a tedy i do života rodin. Možný (2002) změnu postavení muže připomíná například tím, jak stát nahrazuje ochranu poskytovanou ženě a rodině mužem ochranou policií a právním řádem. Místo muže – ochránce rodiny tak nastupují státní orgány, které vznikají v souvislosti se změnami společnosti. Změny ve společnosti jsou však spojovány i s pokrokem ve výrobě – namáhavou práci vyžadující mužskou sílu nahrazují intelektuální schopnosti, což vede k rovnoprávnosti mužů a žen. Ženy tedy opouští domácnost, neboť mohou zastávat práci mužů, a v domácnosti jim technické vynálezy ulehčují domácí práce (Možný, 2002).

De Singly v Sociologii současné rodiny (1999) mj. rozebírá závislost rodiny na státu v soukromé sféře na různých úrovních – na právní úrovni zákony (antikoncepce, rozvod, rodičovská práva), na ekonomické úrovni systémem sociálního zabezpečení, na institucionální úrovni pak zařazením dětí do mateřských školek, což opět umožňuje ženám emancipaci při možnosti zařadit se do pracovního procesu.

V souvislosti se změnami společnosti, kdy se ženy postupně emancipovaly, se mění i role žen. Za nejvýznamnější počín, který umožnil největší změnu v životě žen, Možný (2002, s. 22) považuje „...na konci 20. století vynález a všeobecné rozšíření

spolehlivé antikoncepce.“ Možný tak připomíná, že sexuální slast už není spojena s plozením dětí – pokračovatelů rodu. Vysokou cenou pak je to, že ženy opouští rodinu, vstupují do veřejného světa, dříve jednoznačné domény mužů, a tak dochází k úpadku rodinného života.

Změna postavení muže v současné rodině, dále také i změna postavení ženy v rodině, se odráží například ve vysokém procentu rozpadu první rodiny. Ženy pak často vychovávají děti samy, i když někdy jen po určitou dobu než založí rodinu novou. i v nové rodině však nemusí nový partner, z mnoha důvodů, nahradit biologického otce. „Dnes je mnohem více osamělých rodičů: někdy kvůli smrti jednoho z partnerů, ale mnohem častěji spočívá příčina v rozvodu a svobodném mateřství. Tento trend se ujímá nejen po celé Evropě, ale ve většině vyspělých zemí“ (Goody, 2000, s. 190).

Dalším důsledkem změněných postavení muže a ženy je stále klesající počet nově narozených dětí. „Rodičovství je principiálně nemožné, když se oba, muž i žena, rozhodnou pro tradiční mužskou roli.“ (Možný, 2002, s. 22) Podle Možného tak určitá subkultura, která byla i v dřívějších společnostech, narůstá a „přesáhla historicky obvyklý zhruba dvanáctiprocentní podíl nikdy neprovdaných v obyvatelstvu. Tato populace zůstává dnes dobrovolně celoživotně bezdětná: ve vyspělých zemích je to často více než každý pátý občan, a očistíme-li statistiku od etnických menšin a imigrantů, v hlavní populaci i více než čtvrtina“ (Možný, 2002, s. 208).

Dochází tak k určitému kruhu - čím méně se rodí dětí, tím jsou vzácnější, ale tím jsou nákladnější a dostává se jim větších společenských oprávnění. Ale také čím jsou děti nákladnější, tím méně si jich rodina může dovolit, a tím méně se jich rodí. Lidé si totiž zvykli na určitý standard života v konzumní společnosti. Možný však také odkazuje na studii Hany Librové. „Mlčící většina“ se pak drží tradičního modelu stabilní rodiny se dvěma dětmi. Zdá se dokonce, že na opačné straně spektra začíná přibývat rodin vícedětných. Pozoruhodné je, že v této emergentní skupině nacházejí první výzkumy větší podíl příslušníků intelektuální elity, než by odpovídalo jejich podílu v populaci. Vesměs vysokoškolsky vzdělané páry si zachovávají svou vysokou kvalifikaci, ale stěhují se často na venkov a bez rozpaků platí za svou prorodinnou orientaci a život s třemi, čtyřmi, pěti dětmi ztrátou kupní síly a profesionálního statutu,

jak u nás ukázala studie Hany Librové Pestří a zelení. Kapitoly o dobrovolné skromnosti (1994)“ (Možný, 1999, s. 208).

Změna však nastala nejen v pohledu na postavení muže a ženy ve společnosti. Využití vědy a techniky i v běžném životě umožnilo lidem vést tzv. konzumní způsob života, který však může směřovat k celosvětové krizi společnosti, což se podle mnohých již děje, „Je to však v podstatě západní civilizace, která je zároveň agresivní a požívačná a která si dokázala vytvořit technické předpoklady, jak tyto své dva rysy sloučit, že se už nebude orientovat jinak. Nebude se měnit, aspoň pokud se jí bude dařit přežívat tuto svou orientaci bez krize blízké katastrofě“ (Možný, 2002, s. 22).

Goody popisuje, co vše je spojeno s tzv. třetí průmyslovou revolucí a jaké to přineslo důsledky pro rodinu. „Rozšíření vzdělání otevřelo v poválečné Evropě a Americe cestu ještě širším možnostem za třetí průmyslové revoluce, která se soustředila na lehčí průmysl a oblast služeb a médií. Takové změny, podporované ženským hnutím a obecně liberálními ideologiemi, měly významný vliv na rozdělení moci a povinností v rámci rodinné skupiny, stejně jako na sexuální revoluci ze šedesátých let 20. století. Jak výdaje na spotřebu, tak výrobní systém konzumní společnosti vyžadovaly účast „zaměstnaných manželek“ a pracujících žen obecně. Ekonomika a sekulární ideologie tak postupně nahradily zájmy církve a náboženských organizací a staly se hlavními faktory, které pozměnily obrysy rodinného života“ (Goody, 2000, s. 194).

Změny v českých zemích po r. 1989 mj. také výrazně přispěly k možnosti vést ve vysoké míře tzv. konzumní život, což se stalo přímo životním programem pro určitou část zejména mladé generace. Dítě by se pak stalo pro tuto část mladé generace prvkem, který by omezil jejich možnosti. „Nový režim přinesl s větší nabídkou i větší míru rizika. Nestálost se stává z údělu programem: život jako by se změnil v kaleidoskop klipů. Nejmladší generace na to reaguje i ve svém reprodukčním chování. Počty rozvodů rostou, podíl dětí narozených mimo manželství se zvyšuje exponenciálně. (...) Ustavuje se subkultura, ve které je normální nemít děti žádné, a jiná, která jich rodí víc, ale bez pevných svazků k jednomu určitému otci“ (Možný, 2002, s. 24).

Současně se prosazuje trend tzv. alternativních rodin, tj. osamělých rodičů, ať již proto, že druhý rodič zemřel, nebo, a to častěji, že příčinou byl rozvod manželství,

případně volba být svobodnou matkou. Děje se tak ve většině vyspělých zemí nejen v Evropě. Mění se i pohled na tyto tzv. rodiny. „Alternativní formy ‚rodiny‘ ... už nejsou terčem pohrdání jako dříve, ale většina veřejnosti je přijímá jako normální způsoby chování, což stále více platí i pro jiné typy sexuálních vztahů, jako je homosexualita a lesbismus. v tomto ohledu prodělaly postoje lidí k normám chování v posledních dvaceti letech velkou změnu.“ (Goody, 2000, s. 190) Je však nutno připomenout, že tyto tzv. alternativní rodiny nelze považovat za rodiny, pokud jako rodinu definujeme muže a ženu žijící ve společné domácnosti se svými dětmi, tedy rodinu nukleární. Goody tyto alternativní „rodiny“ charakterizuje jako roztříštěné a fragmentární, přičemž vlastně žádnou rodinou nejsou.

I přes veškeré změny, kterými prochází současná rodina, zůstává stále ideálem rodina muže a ženy s dětmi. v současné době se na jedné straně stále více prosazují nové formy soužití, které jsou pak označovány za normální, správné, postmoderní, nejasné rodiny atd., přičemž se nejen jedná o opakované sňatky po rozvodu předchozího manželství, ale i o soužití osob stejného pohlaví i s dětmi. Na straně druhé je zdůrazňována hodnota rodiny, která se opírá o definici rodiny jako svazku muže a ženy, kteří zplodili děti a o tyto své potomky pečují ve společném životě. „Čtyři z pěti Čechů a Češek pokládají nadále šťastné rodiny za to hlavní ve svém životě, a nejméně třem ze čtyř se to i podaří, i když ne všem na první pokus“ (Možný, 2002, s. 24).

V souvislosti se zakládáním nových, druhých a dalších rodin Možný uvádí, že: „industrialisované společnosti s tržním hospodářstvím transformovali manželství ve vztah smluvní, jak to odpovídá logice právního státu. Stala se z něj smlouva na dobu neurčitou, kterou lze jednostranně vypovědět. Rodiny se mohou zakládat a končit a znovu zakládat a končit... i na trvalé nearanžování vztahové struktury domácností se může společnost našeho typu adaptovat, jak už se to ostatně pomalu děje“ (Možný, 2002, s. 205).

Rodina sice prodělala změny, ale stále platí to, že „některé stejně významné rysy z minulosti přetrvávají, byť jen proto, že společenská reprodukce stále vyžaduje nějaký typ malé rodinné struktury a silnou vazbu uvnitř generací a mezi nimi“ (Goody, 2000, s. 11).

A tak můžeme konstatovat, že rodina, byť třeba i s pozměněnými rolemi svých členů, bude dále pokračovat, neboť: „Člověk prý vynalezl rodinu, když zjistil, že nikomu se nedá věřit. Je to už velmi dávno, ale od té doby nikdy nic lepšího nevymyslel - ani postmoderní doba ne. Rodina je ideální krabičkou poslední záchrany, když přijdou těžké časy“ (Možný, 2002, s. 25).

Z křesťanského pohledu je pak rodina spojována s Božím dílem stvoření člověka. Rodina by tedy měla trvat potud, pokud nedojde k Poslednímu soudu spojenému s druhým příchodem Krista (Zj, 21, 1-4).

3 Výzkumná část

„Všechny šťastné rodiny jsou si navzájem podobné, každá nešťastná rodina je nešťastná svým způsobem.“ Lev Nikolajevič Tolstoj, Anna Kareninová

V teoretické části práce jsem stručně popsala dle příslušné odborné literatury problematiku domácího násilí a problematiku rodiny. Ve výzkumné části práce se po uvedení cíle práce budu věnovat volbě metodologie, dále popíši průběh výzkumu a předložím výsledky výzkumu.

3.1 Cíl výzkumu

Základní výzkumná otázka zněla tedy takto: Jak vnímají oběti domácího násilí pomoc rodiny, od koho a jakým způsobem je jim pomoc poskytována?

Tato otázka je o současném stavu a doposud jí byla věnována minimální pozornost, převážně v negativním smyslu, tj. zejména bagatelizace domácího násilí v rodině, nikoliv v pozitivním smyslu, kdo a jak je schopen a ochoten v současné rodině pomoci. Jsem si vědoma toho, že při zachování anonymity je možná poměrně vysoká míra subjektivnosti odpovědí, ale jedná se o kvalitativní výzkum se snahou zjistit určité kategorie, přičemž vyšší validitu by mohl získat případný kvantitativní výzkum.

Dosavadní výzkum i prezentace výsledků výzkumu DN včetně prevence se zaměřuje na definici domácího násilí, fáze průběh, důsledky, institucionální pomoc atd. Prakticky však minimální pozornost byla věnována tomu, zda sama rodina (členové rodiny) pomáhají, mohou pomoci a jakým způsobem obětem domácího násilí. Výjimku tvoří náhled na domácí násilí ze strany zejména tradičního pojetí rodiny jako uzavřené skupiny, kdy se problémy bagatelizují a nevěnuje se jim žádná adekvátní pozornost. i výzkumy věnované rodině, respektive vztahům v rodině, se zaměřují v naprosté většině na negativní postoje rodiny vůči obětem domácího násilí.

Důsledkem této situace je to, že pracovníci, především pracovníci sociální péče, se nezabývají často možnostmi pomoci obětem násilí přímo v rodině (kdo a jak), ale orientují klienty na institucionální pomoc. Sama oběť domácího násilí je pak často

v takovém psychickém i fyzickém stavu, že ji nenapadne uvažovat o možnostech pomoci ze strany rodiny pozornosti.

Především sociální pracovníci, na které se obrací se žádostí o pomoc oběti domácího násilí, ale i další odborníci, kteří pracují s oběťmi domácího násilí včetně prevence domácího násilí, by měli odkazovat i k případné pomoci rodiny. Avšak i ti, kteří se zabývají problematikou současných vztahů v rodinách, a i ti, kteří se zaměřují na rodinnou výchovu, by v rámci prevence měli zdůrazňovat pomoc a odpovědnost za každého člena rodiny a posilovat tím i soudržnost rodiny.

Je totiž žádoucí, aby problémy vztahů v rodinách včetně problémů v partnerských vztazích byly v první řadě řešeny (byť i částečně) přímo v rodinách. Toto řešení by mohlo nejen napomoci obětem domácího násilí, ale i upevnit vztahy v rodinách, případně i v partnerských vztazích, ale také by to mohlo pomoci pracovníkům (především sociálním) v práci s oběťmi domácího násilí. A pokud by rodina pomohla řešit tyto problémy, mohlo by to mít nejen psychologické dopady, ale i finanční, např. při zajištění dočasného pobytu oběti.

Výsledky výzkumu vnímání pomoci rodiny z pohledu obětí domácího násilí by měly poukázat na současné možné schopnosti i způsoby pomoci v rodině (zda je rodina připravena a kdo z rodiny pomáhá).

Případné zjištěné poznatky tedy by nejen mně, ale i dalším sociálním pracovníkům pracujícím s oběťmi domácího násilí a s rodinami zcela jistě pomohly v práci s oběťmi domácího násilí a byly by využity i při projektech prevence domácího násilí zejména s mládeží, ale i širší veřejností (přednášky, besedy, články apod.), kdy by si účastníci mohli uvědomit i různé způsoby možností pomoci obětem přímo v rodinách.

Jsem si vědoma toho, že problematice domácího násilí je v poslední době věnována značná pozornost odborné i laické veřejnosti.(například viz. Čírtková, L. 2/2006:58-67.“Domácí násilí: fakta a paradoxy“. Sociální práce/Sociálna práca, Ševčík, D., Špatenková, N. a kol. 2011. Domácí násilí. Praha: Portál, Bílý kruh bezpečí (hlavní webová stránka) dostupné z <http://www.bkb.cz/index.php>, atd.). i přes tuto pozornost však doposud nebylo domácí násilí spojováno s důrazem na pomoc rodiny. i když i v západních demokratických státech je role státu v sociální práci značná, tak je zde

nepřerušovaná tradice komunitní neziskové sociální pomoci i individuální sociální pomoci včetně uvědomění si individuální odpovědnosti za život jedince i rodiny.

V postkomunistických zemích však v době totality byla sociální práce včetně sociální pomoci prakticky výhradně v rukou státu. „Po roce 1948 byly myšlenky demokratického národního pojištění potlačeny a komunisté prosadili sovětský model sociálního zabezpečení, neboť podle nich lépe vyhovoval systému řízeného státního hospodářství.“ (Tomeš, 2010, s. 94) Tato situace se postupně mění, avšak je třeba vést občanskou společnost k uvědomění si odpovědnosti nejen jedince, ale i rodiny za pomoc sociálně potřebným členům rodiny. A jen tehdy, když tato pomoc nepostačuje, pak se obracet na stát (princip subsidiarity). Rodina je v tomto smyslu mj. k tomuto účelu, pomáhat slabším, stvořena, a my bychom neměli na toto zapomínat.

3.2 Volba metodologie

Vzhledem k stanovenému cíli práce, charakteru výzkumného vzorku tvořeného respondentkami – oběťmi domácího násilí, a v neposlední řadě i ke skutečnosti, že se mně nepodařilo nalézt odbornou literaturu spojující problematiku domácího násilí s pomocí rodiny oběti domácího násilí, tak volba mezi kvalitativním výzkumem a výzkumem kvantitativním byla pro mne jednoznačná – zvolila jsem kvalitativní výzkum. Kvalitativní výzkum, v němž jde o hledání pravidelnosti a vzorců v získaných datech, lépe odpovídá stylu a cíli výzkumu (Miovský, 2006, s. 90).

Charakteristice kvalitativního přístupu při empirickém výzkumu se věnovala řada odborníků.

Švaříčková, Šed'ová (2007, s. 17) „Kvalitativní přístup je proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obrat těchto jevů založený na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka provádějícího kvalitativní výzkum je za pomoci celé řady postupů a metod rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu.“

Kvalitativní přístup představuje řadu různých postupů, které se snaží porozumět zkoumanému sociologickému problému. „Kvalitativní výzkum je nenumerné šetření a interpretace sociální reality“ (Disman, 1993, s. 285).

Kvalitativní metody se tedy „užívají k odhalení a porozumění tomu, co je podstatou jevů, o nichž toho ještě moc nevíme“ (Strauss, Corbinová, 1999, s. 11).

Tento přístup se snaží vytvářet co nejautentičtější obraz prostředí „v co možná nejkomplexnější podobě, včetně podob jeho vztahů a dalšími aspekty apod.“ (Reichel, 2009, s. 40)

V empirické práci můžeme zvolit metodu kvantitativního a kvalitativního přístupu ke zkoumání sociologických skutečností. Hendl (2004, s. 21) píše, že „se jedná dokonce o dvě základní výzkumná paradigmaty“. Každý tento přístup má své určité výhody i nevýhody a „přináší informace specifické povahy, jež jsou navzájem nezastupitelné.“ (Reichel, 2009, s. 40)

Na rozdíl od kvantitativního výzkumu jsem tedy nejprve prováděla výzkum tzv. v terénu a teoretická práce (formulování hypotéz na základě výsledků výzkumu) následovala, přičemž jsem postupovala dle metod zakotvené teorie. Dle této teorie, ale platilo, že „zjištění a ověřování je úzce nepřetržitě propojeno.“ (Kaufmann, 2010, s. 33). K bližšímu vysvětlení tohoto tvrzení Kaufmann cituje Strausse a Corbinovou: „Nejsou dvě fáze formulování a falzifikace hypotéz, ale proces vytváření kódů, kategorií, jejich vlastností a vzájemných vztahů během analýzy dat probíhá zároveň s testováním jejich validity, eliminací negativních případů, pozměňováním kvalitativních vzorků, opatrným vybrušováním identit rozdílů až k saturaci. Objevování a ověřování jdou ruku v ruce“ (Strauss, Corbin, 2003, In Kaufmann, 2010, s. 33).

Výzkum je zaměřen k tomu, jak oběti domácího násilí chápou a prožívají sociální realitu, což je takový stav, kdy se v základní jednotce společnosti, což je rodina, projeví skutečnost, že člen rodiny se ocitl v těžké životní situaci. Rodina oběti, rodina nukleární (základní) se stává pro závažné ohrožení příslušníka této rodiny rodinou dysfunkční, rodinou potřebující pomoc širší rodiny. a tato pomoc může přijít od různých členů této širší rodiny, a může být poskytnuta také různými formami pomoci.

Při výzkumu je však třeba mít stále na paměti, že získávané výpovědi obětí domácího násilí jsou ve větší či menší míře vždy subjektivní.

Pro získání relevantních dat jsem použila polostrukturovaný rozhovor, což mně umožnilo při osobním kontaktu s respondentkami omezit možnosti nepravdivých údajů. Polostrukturovaný rozhovor vyžaduje ovšem oproti nestrukturovanému rozhovoru větší přípravu, neboť je třeba si promyslet a připravit okruh otázek v souvislosti s cílem výzkumu. Současně však je také možno zaměřovat a upravovat otázky dle toho, jak se rozhovor vyvíjí. v případě nejasných nebo neúplných odpovědí je vhodné si od účastníka rozhovoru nechat „(...) vysvětlit, jak danou věc myslí (...). U polostrukturovaného interview tedy máme definované tzv. **jádro interview**, tj. mj. minimum témat a otázek, které má tazatel za povinnost probrat. Máme tak jistotu, že všechna tato témata probrána skutečně budou (...). Na toto jádro se pak nabaluje množství různých doplňujících témat a otázek, které se tazateli jeví jako smysluplné či vhodně rozšiřující původní zadání (případně je tazatel použil pro motivaci účastníka nebo rozpuštění jeho tenze atd.)“ (Miovský, 2006, s. 160).

Předkládaný výzkum jsem na základě spontánních odpovědí respondentek doplnila o otázku, zda a jak se po poskytnutí pomoci, případně i odmítnutí pomoci, změnil vztah oběti domácího násilí a člena rodiny, který pomoc poskytl, případně odmítl.

Ke zpracování záznamů v písemné formě z polostrukturovaného rozhovoru jsem zvolila tzv. zakotvenou teorii s použitím metody otevřeného kódování a tvorbou kategorií, subkategorií a příslušných dimenzí. Zakotvenou teorii vysvětlují Strauss a Corbinová takto: „Zakotvená teorie je teorie induktivně odvozená ze zkoumání jevu, který reprezentuje. To znamená, že je odhalena, vytvořena a prozatím ověřena systematickým shromažďováním údajů o zkoumaném jevu a analýzou těchto údajů. Proto se shromažďování údajů, jejich analýza a teorie vzájemně doplňují.....začínáme zkoumanou oblastí, a necháváme, ať se vynoří to, co je v této oblasti významné“ (Strauss, Corbinová, 1999, s. 14).

Po otevřeném kódování jsem, kdy jsem hledala třídy pojmů tj. kategorie - jsem se pokusila i o náznak axiálního a selektivního kódování.

„**Axiální kódování** je souborem postupů, pomocí nichž jsou údaje po otevřeném kódování znovu uspořádány prostřednictvím vytvářených spojení (vazeb) mezi kategoriemi...(…) ...Zatímco u otevřeného kódování je základní snahou rozlišit pojmy

a vytvořit základní kategorie (...) při axiálním kódování se snažíme tyto pojmy novým způsobem skládat dohromady nacházením vazeb mezi kategoriemi a subkategoriemi. ...(...) Snažíme se subkategorie a kategorie uvádět do vzájemného vztahu, respektive nacházet a popsat, v jakém vztahu jsou.“ (Miovský, 2006, s. 229-230).

Rovněž jsem se pokusila nalézt ústřední kategorii, což je kategorie pomoc, a tuto kategorii uvést do vztahu s ostatními kategoriemi, tedy jsem se pokusila o náznak selektivního kódování.

„Selektivní kódování je proces, kdy po výběru (identifikaci) centrální kategorie tuto kategorii systematicky uvádíme do vztahu s ostatními popsány kategoriemi. Někdy v této souvislosti hovoříme o tzv. **redukci druhého řádu**, za kterou považujeme vyložení kostry příběhu právě prostřednictvím kategorií a popisu vztahů mezi nimi. Výsledkem je totiž zjednodušená verze původního autentického příběhu, vytvořená jako model tohoto původního příběhu. ...(...)... Prostřednictvím takového modelu je možné vysvětlit, proč a jak probíhaly určité konkrétní jevy jinak, čím byly ovlivněny a k čemu to v konkrétním případě vedlo atd.“ (Miovský, 2006, s.230, 231) (viz Grafické znázornění vztahu mezi kategoriemi a popis tohoto znázornění.)

Získané výsledky předkládaného výzkumu jsem se pokusila zpracovat dle tzv. teorie vyložení karet a rovněž formulovat hypotézy, jež by mohly být potvrzeny či případně i vyvráceny dalším výzkumem, avšak výzkumem s kvantitativním přístupem. (viz body 3.3 Analýzu a vyhodnocení, 3.4 Výsledky výzkumu).

3.3 Etické zásady výzkumu a výběr výzkumného vzorku

3.3.1 Etické zásady výzkumu

U každého výzkumu bychom si nejen měli být vědomi etických aspektů, ale především je třeba tyto aspekty dodržovat. Miovský (2006) uvádí tři základní roviny etických pravidel a norem: (...) “vliv výzkumníka na výzkumné pole a jeho zpětné ovlivnění polem, ochrana účastníků výzkumu, ochrana výzkumníka (ů).“ (Miovský, 2006, s. 277) v první rovině se jedná o prostor, v němž se výzkum realizuje, přičemž tento prostor může mít podobu prostoru fyzikálního, biologického, psychologického a sociálního prostoru. Ve výzkumu, kdy na jedné straně je výzkumník – sociální

pracovník, který má pomáhat obětem domácího násilí a na druhé straně jako respondentky stojí tyto oběti má prostor podobu psychologickou a sociální. Důležitým etickým aspektem u tohoto výzkumu byla nejen potřeba zdůraznit a především dodržet důvěryhodnost výzkumníka, neboť se jednalo o získání citlivých osobních dat, ale také nedopustit střet zájmu osoby poskytující pomoc - na jedné straně osoba jako sociální pracovník a na druhé straně jako osoba nezávislého tazatele. Před vlastním výzkumem, ale dle potřeby i během výzkumu, jsem opětovně zdůrazňovala ochranu osobních údajů, a současně jsem se snažila oddělit činnost poradenskou a výzkumnou, což nebylo vždy jednoduché, neboť jsem se také snažila přistupovat k obětem domácího násilí s patřičnou empatií. „(...) důležitým obecným etickým pravidlem je tzv. **empatická neutralita**. Tento termín znamená, že výzkumník by měl vůči účastníkům výzkumu projevovat zájem, účast a porozumění, ale k zjištěným skutečnostem by měl být neutrální (Patton, 1999)“ (Miovský, 2006, s. 280).

Současně však platí, že „Empatie a pokus o odhalení hlavních kategorií v systému myšlení a jednání nepředstavují dvě oddělené věci. Tazatel se zpočátku vědomě snaží být milý, pozorný a kladně přijímat vše, co je řečeno. Je to nástroj, který mu pomáhá respondenta rozmluvit a vstoupit do jeho světa“ (Kaufmann, 2010, s. 60).

Vždy by měla být dodržována etická pravidla, která mají chránit účastníky výzkumu. Jedná se o souhlas s účastí ve výzkumu, přičemž respondent musí být před souhlasem seznámen, a že tedy „(...) rozumí povaze a důsledkům použitého výzkumného modelu a zároveň si je vědom rizik, výhod i nevýhod, které z účasti ve výzkumu pro něho plynou. Účast na výzkumu je přísně dobrovolná“ (Miovský, 2006, s. 280.). v souladu s těmito pravidly jsem seznámila respondenty se zaměřením výzkumu včetně zdůraznění ochrany osobních údajů. (viz bod 3.2.2 Výběr výzkumného vzorku). Při každém výzkumu by si výzkumník měl být vědom, že je nutno vzít v úvahu i etická pravidla chránící výzkumníka. v předkládaném výzkumu to byla především ochrana hranic kontaktu s účastníky výzkumu. Během výzkumu jsem se snažila vyhnout situacím, které popisuje Miovský takto: „(...) výzkumník nereaguje na podněty vzniklé ve výzkumném poli, ale naopak na své vlastní obavy a fantazie, které následně ve svých poznámkách nereflektovaně vydává právě za podněty z výzkumného pole. Projekce

vlastních fantazií a představ do jednání účastníků výzkumu může vést i k velmi hrubým dezinterpretacím“ (Miovský, 2006, s. 287).

3.3.2 Výběr výzkumného vzorku

Na počátku výzkumu jsem pracovala v pracovním zařazení jako sociální pracovník s 19 klienty, přičemž to všechno byly ženy – oběti domácího násilí. S respondentkami jsem se setkávala a pracovala na třech pracovištích – v Bruntále, v Krnově a v Rýmařově. Z tohoto počtu možných respondentek jsem po pečlivém zvážení vyřadila 1 případnou respondentku, neboť jsem s touto klientkou začala pracovat před velmi krátkou dobou. Byla tedy možná poměrně vysoká pravděpodobnost, že odpovědi by mohly být zkreslené. Při práci s oběťmi domácího násilí je třeba nejen získat důvěru klienta, ale také zjistit skutečný stav, což si vyžaduje i určitý čas.

Se zbývajících 18 klientkami jsem s každou individuálně projednala zásady, dle nichž bude výzkum prováděn, dále použitou metodu, časovou náročnost, význam a využití výzkumu. v první řadě jsem zdůraznila zásadu dobrovolnosti v zapojení do výzkumu včetně možnosti kdykoliv účast na výzkumu ukončit. Dále jsem klientky seznámila se zajištěním anonymity a ochrany osobních údajů. Zdůraznila jsem však také zásadu uvádění pravdivých údajů pro relevantnost výzkumu. Po těchto individuálních rozhovorech s klientkami 2 odmítly zapojení do výzkumu – jedna bez udání důvodu, druhá uvedla jako důvod to, že nechce vůbec o rodině nic mluvit ani slyšet, ani na ně (příbuzné) myslet. Dále 2 klientky uvedly, že žádnou rodinu, která by jim mohla pomoci, nemají – z toho 1 klientka uvedla, že byla vychována v domově.

Pro vlastní výzkum tak vznikl výzkumný vzorek V1 o počtu 14 respondentek.

Tento postup jsem zvolila proto, že odpovědi respondentek byly mnohdy poměrně značně emocionálně zabarveny, což je v jejich životní situaci pochopitelné. (Např. nejen při popisu forem násilí, ale i při údajích o agresorovi a při popisu a případném hodnocení rodinných vztahů.) Mnohdy se také ve výpovědích respondentek objevovaly i silně expresivní výrazy (například „kdyby mně nepomohly tak sem i s děckama na ulici, a to by bylo v prdeli...“ v opakovaných rozhovorech byla

však četnost těchto emocionálních a expresivních výrazů menší, odpovědi byly také více racionální a tzv. k věci.

V rámci výzkumu jsem ověřovala i osobní data obětí domácího násilí a agresorů. Tyto údaje jsem pak také použila i ke kontrole výpovědí o případné pomoci rodiny (například když respondentka uvedla, že je doma na mateřské dovolené, zda v rozhovoru neuvádí, že je nezaměstnaná apod.). Současně jsem si tak vytvořila základní vzor pro zpracování dalších tabulek, které mně poskytly lepší možnost přehledného a relativně rychlého zpracovávání získaných dat. v tabulce osobních údajů jsem samozřejmě změnila jména respondentek, a současně znovu potvrdila respondentkám, že tyto údaje budou použity pouze v rámci výzkumu. Jména jsem pozměnila tak, aby odpovídala národnosti oběti, což mně při zpracování výsledků také pomohlo, neboť jsem si tak rychleji vybavila příslušnou respondentku.

Tabulka č. 1 Osobní údaje respondentek – obětí domácího násilí

Poř.č.	jméno	věk	národnost	vzdělání	povolání	stav
1.	Eva	26	Česká	SŠ	MD (účetní)	partnerka
2.	Dana	36	Česká	OU	kadeřnice	vdaná
3.	Kamila	29	Česká	SŠ	MD (zdrav. .setra)	vdaná
4.	Veronika	28	Česká	SŠ	skladnice	vdaná
5.	Ivana	24	Česká	OU	nezaměstnaná	vdaná
6.	Kateřina	19	Česká	OU	kosmetička	vdaná

7.	Alena	34	Česká	OU	podnikatelka	partnerka
8.	Marie	28	Česká	SŠ	úřednice	vdaná
9.	Aneta	26	Česká	ZŠ	uklízečka	vdaná
10.	Petra	53	Česká	OU	kuchařka	vdaná
11.	Ivana	22	Česká	SŠ	MD(poštovní úředni ce)	vdaná
12.	Marta	38	Slovenská	VŠ	finanční porad ce	partnerka
13.	Andrea	30	Slovenská	SŠ	farmářka	vdaná
14.	Jolana	35	Romská	ZŠ	V domácnosti	partnerka

Výzkumný vzorek obětí domácího násilí nebyl homogenní z hlediska věku, národnosti, vzdělání, zaměstnání, stavu. Vzorek byl naopak homogenní v pohlaví (vše ženy), a samozřejmě se jednalo u všech o oběti domácího násilí.

Věková struktura respondentek byla v rozmezí 19 –53 let, přičemž do dvaceti let to byla 1 respondentka, do 30 let 8 respondentek a do 40 let 4 respondentky 1 respondentka nad 50 let.

Co se týče vzdělání 2 respondentky základní (ZŠ), 5 vyučeno (OU), 6 středoškolské (SŠ), 1 vysokoškolské (VŠ).

Z hlediska národnosti celkem 11 respondentek s českou národností, 2 slovenské národnosti, 1 uvedla romskou národnost.

Respondentky uvedly také údaje o současném zaměstnání takto: 2 na mateřské dovolené, 2 v domácnosti, 1 nezaměstnaná, 9 pracujících ve státním i v soukromém sektoru.

Stav respondentek byl uveden takto: 10 vdané, 4 partnerky.

Informace o agresorovi poskytly oběti domácího násilí, přičemž někdy použily i kritické hodnocení (například „...to víte on, jako kuchař prej musí hodně pít, že je mu horko, ale né vodu pivo a kořalku...,ale taky doma a pak se nezná ..." u informací o agresorovi téměř vždy respondenty hovořily o domácím násilí.

Tabulka č.2 Agresor – osobní údaje

Poř.č.	jméno	věk	národnost	vzdělání	povolání	stav
1.	Martin	31	Česká	VŠ	bankovní úředník	partnerka
2.	Petr	40	Česká	OU	kuchař/číšník	vdaná
3.	Jan	28	Česká	VŠ	lékař	vdaná
4.	Pavel	30	Česká	OU	truhlář	vdaná
5.	Marek	24	Česká	OU	zahradník	vdaná
6.	Jan	26	Česká	OU	instalatér	vdaná

7.	Tomáš	38	Česká	SŠ	podnikatel	partnerka
8.	Zbyněk	29	Česká	SŠ	IT technik	vdaná
9.	Ludvík	25	Česká	OU	posunovač	vdaná
10.	Jaroslav	56	Česká	ZŠ	dělník	vdaná
11.	Herbert	28	Česká	SŠ	automechanik	vdaná
12.	Štefan	48	Slovenská	VŠ	podnikatel	partnerka
13.	Ivan	31	Česká	SŠ	farmář	vdaná
14.	Desider	34	Romská	ZŠ	nezaměstnaný	partnerka

Agresori, manželé a partneři, respondentek, nebyli homogenní z hlediska věku, národnosti, vzdělání zaměstnání, stavu. Homogenita vzorku byla v pohlaví (vše muži).

Věková struktura agresorů byla v rozmezí 24 – 56 let, přičemž do 30 let to bylo 7 osob, do 40 let 5 osob, do 50 let 1 osoba, 1 osoba nad 50 let.

Co se týče vzdělání 2 osoby základní (ZŠ), 5 vyučeno (OU), 4 středoškolské (SŠ), 3 vysokoškolské (VŠ).

Z hlediska národnosti celkem 12 osob s českou národností, 1 slovenské národnosti, 1 osoba uvedla romskou národnost.

Respondentky uvedly také údaje o současném zaměstnání agresorů takto: 13 pracujících ve státním i v soukromém sektoru, 1 nezaměstnaný.

3.3.3 Sběr dat

Pro získání relevantních dat jsem použila polostrukturovaný rozhovor. Jedná se o typ hloubkového rozhovoru s předem připraveným seznamem témat a otázek. (Švaříček, 2007).

Pro daný výzkum jsem si v souladu s cíli výzkumu připravila nejen otázky, ale i určitý plán průběhu rozhovoru. v úvodu jsem představila projekt výzkumu, zdůraznila zásady, a poté jsem od otázek, které se týkaly ověření osobních údajů, čemuž odpovídaly racionální odpovědi, přecházela k otázkám následujícím: Pomohl vám někdo z rodiny? A o pomoc jste požádala vy nebo někdo zjistil, že potřebujete pomoc? A kdo to byl? Jak vám pomohl? Změnila tato pomoc váš vztah k členům rodiny? Tyto otázky jsem měla připraveny, ale dle průběhu rozhovoru jsem je použila, často však se respondenty rozhovořily samy, aniž bych musela do rozhovoru příliš zasahovat otázkami.

Sběr dat byl tedy prováděn za pomoci polostrukturovaného rozhovoru, k němuž jsem si předem v souladu se zásadami provádění tohoto typu rozhovoru (interview) připravila určité okruhy témat – například poskytnutí pomoc, jaká pomoc byla poskytnuta, kdo byl pomáhajícím rodinným příslušníkem, apod., o kterých bychom měly s respondentkou hovořit.

Při získávání dat z polostrukturovaného rozhovoru s respondentkami, což vše byly oběti domácího násilí, tedy ženy v těžké životní situaci, jsem se snažila vést rozhovor s nimi v duchu zásad tzv. chápajícího rozhovoru.

Při vlastním rozhovoru jsem se snažila ponechat co nejvíce prostoru ke spontánní výpovědi a do rozhovoru pokud možno co nejméně zasahovat. v případě potřeby jsem se prostřednictvím jednoduché otázky snažila navést respondentku k delší samostatné odpovědi (například otázkou na „kdo a jak vám tedy pomohl“, „jak se to projevilo v rodině“ apod.). Výzkum jsem začínala s otázkami, na které se mohlo odpovídat racionálně (otázky na osobní údaje), a potom postupně přecházet dle výpovědi respondentky k otázkám s možnými emocionálně zabarvenými odpověďmi a s expresivními výrazy. Mnohdy totiž byly otázky směřující k identifikaci příslušníka

rodiny, který pomoc poskytl, případně odmítl poskytnout pomoc, spojeny i s výpovědí s hodnocením vzájemných vztahů mezi obětí a pomáhajícím příslušníkem rodiny, případně i nepomáhajícím členem rodiny. Například k rodině agresora se respondentka vyjádřila takto: „...ti mě neměli rádi od začátku, jsou to lakomci, já pro ně byla nicka“ apod.

Odpovědi na otázky týkající se agresora a i dalších osob (rodinní příslušníci) jsem získávala od respondentek – obětí domácího násilí. Abych vyloučila vědomé, případně i nevědomé, zkreslení, tak jsem před každým individuálním rozhovorem s příslušnou respondentkou nejen opět zdůraznila zásady anonymity i pravdivosti, ale také jsem s každou respondentkou hovořila několikrát (minimálně dvakrát) a v určitém časovém odstupu s tím, že jsem strukturu i otázky rozhovoru více či méně pozměnila tak, že jsem si vlastně ověřovala první odpovědi, které jsem již měla přepsány z nahraných rozhovorů do písemného záznamu. Poté jsem odpovědi na otázky zkontrolovala tak, že jsem porovnávala písemný přepis rozhovoru se zvukovým záznamem druhého rozhovor. Nezjistila jsem při tomto porovnání závažné odchylky, ale první rozhovor byl více emotivní, druhý věcnější, podstata odpovědí zůstala stejná.

Tento postup jsem zvolila proto, že odpovědi respondentek byly mnohdy poměrně značně emocionálně zabarveny, což je v jejich životní situaci pochopitelné. (Např. nejen při popisu forem násilí, ale i při údajích o agresorovi a při popisu a případném hodnocení rodinných vztahů.)

Předpokladem pro získání, případně i odmítnutí pomoci, pak bylo to, že rodina byla informována o tom, že v rodině dochází k dysfunkčnímu jednání tj. domácímu násilí. Tato skutečnost mohla vyjít najevo buď přímo od obětí domácího násilí, nebo to zjistil jiný člen rodiny, přičemž to mohl být příslušník nukleární rodiny (dítě) nebo rodiny širší, přičemž to mohla být jak širší rodina obětí, tak i širší agresora.

V průběhu výzkumu se však na základě výpovědí obětí objevila i otázka, kterou jsem zařadila k cíli výzkumu, a sice otázka jak skutečnost, že v rodině dochází k domácímu násilí, respektive rodina pomáhá či nepomáhá oběti, ovlivnila vztahy v rodině.

O způsobu zaznamenávání rozhovoru jsem respondentky informovala předem s tím, že bude zaručena ochrana osobních údajů. Respondentky měly svobodnou volbu

umožnit záznam rozhovoru prostřednictvím diktafonu nebo dodatečným zápisem rozhovoru. Ze 14 respondentek jedna si nepřála bez udání důvodu zvukový záznam, další sice souhlasila, ale při vlastním záznamu po pár minutách řekla „že ji ten diktafon znervózňuje“, takže byl pořízen dodatečný záznam.

Respondentkám jsem sdělila, že po přepisu záznam, bude smazán originální záznam v diktafonu., což jsem potom také po porovnání údajů ze zvukového záznamu s údaji uvedenými v písemném přepisu, udělala.

3.4 Analýza a vyhodnocení

K analýze písemných zápisů jsem pro získání potřebných dat použila metodu kódování a to metodu otevřeného kódování. „Otevřené kódování je část analýzy, která se zabývá označováním a kategorizací pojmů pomocí pečlivého studia údajů.“ (Strauss, Corbinová, 1999, s. 43) Jedná se o metodu zakotvené teorie, v níž jsou pojmy základními jednotkami analýzy. v první řadě půjde tedy v analýze o tzv. konceptualizaci. „Rozebráním a konceptualizací máme na mysli rozbor pozorování, věty nebo odstavce a přidělení jména – něčeho, co bude zastávat nebo reprezentovat tento jev – každému samostatnému případu, myšlence nebo události.“ (Strauss, Corbinová, 1999, s. 43-44).

Ze zápisů z těchto rozhovorů jsem pomocí kódování získala skupiny pojmů.

Tyto skupiny jsem rozčlenila podle obsahu, tj. zda náleží určitému jevu, a stanovila jsem odpovídající kategorie a subkategorie včetně příslušných dimenzí.

V textu jsem označila ta slova a slovní spojení, která se týkala obsahově pojmů: zda a jak byla poskytnuta pomoc, kdo pomáhal, případně nepomohl, jak vyšla najevo skutečnost, že v rodině dochází k domácímu násilí a zda tato skutečnost ovlivnila, případně i jak, rodinné příslušníky.

Poznámky z kódování výpovědí respondentek jsem zpracovala do příslušných tabulek, což mně umožnilo získat přehled a tak napomohlo k objevení kategorií, subkategorií a dimenzí.

3.4.1 Informování rodiny o domácím násilí

Aby oběti domácího násilí mohla být v rodině po linii manželky (partnerky) nebo i po linii manžela (partnera) poskytnuta pomoc, musí se o skutečnosti, že v rodině dochází k domácímu násilí rodina (rodinný příslušník) dozvědět od obětí nebo si to musí uvědomit sama rodina (rodinný příslušník).

Tabulka č.3 Informovanost o domácím násilí

Poř.	jméno	Jak zjištěno DN v rodině	poznámka
1.	Eva	Svěřila se matce	„a pak jsem to řekla matce, a ta to hned řekla otci“
2.	Dana	Svěřila se bratrovi	„no, svěřila jsem se bráchovi, ale ten tomu nechtěl věřit, že si něco namlouvám, že Petr takový není, a že každý v hospodě pije...“
3.	Kamila	Svěřila se tetě (sestra matky)	„teta byla vždy spíš jako moje starší ségra, je o 12 let mladší než matka, vždycky jsem jí všechno řekla“
4.	Veronika	Svěřila se matce	„zpočátku to bylo mně trapné, obě jsme věřící...ale nechtěla jsem lhát, když se zeptala co nového „

5.	Ivana	Nesvěřila se nikomu	„...myslela jsem, že to řeknu, když jsem v tom výzkumu ale nenašla jsem odvalu, já se stydím se to našim říct...“
6.	Kateřina	Zjistila to sestra	„sestra se mě ptala, co to mám za modřiny, ona to poznala, i když jsem měla mejkap, věděla, že je manžel prud'as a že o ženách nemluví hezky, tak na mě uhodila“
7.	Alena	Syn se svěřil otci partnera	„... syn si jako dědu oblíbil Tomášova otce, on jinak žádné vnuky nemá, a svěřil se mu, že Tomáš mně moc nadává a že má jako syn strach“
8.	Marie	Svěřila se matce	Matce „, mojí matce jsme se s bratrem vždy dost svěřovali, i když jsme vyvedli nějakou hloupost, tak jsem jí to, že se Zbyňkem rozejdu a proč řekla“
9.	Aneta	Svěřila se rodičům agresora	„proti tchánovi a tchýni nemůžu říct ani jedno špatné slovo, pomáhali nám,

			a tak jsem jim to musila říct, já bych se nikdy nechtěla rozvádět, já ho mám pořád ráda“
10.	Petra	Zjistila to dcera	„dcera byla u nás na návštěvě a viděla, jak mi nadává a pak mě dal i pár facek já upadla, a on do mě začal kopat, dcera začala křičet, aby hned přestal, že už toho má dost, a on jí taky začal nadávat.“
11.	Ivana	Svěřila se matce	„moje mamka se musela s otcem rozvést, on byl alkoholik, a já věděla, že mě pochopí“
12.	Marta	Svěřila se matce partnera	„já říkám, že je to moje skorotčýně a i když je už starší má přes sedmdesát, má docela moderní názory“
13.	Andrea	Svěřila se bratrovi	„on bratr má taky farmu, tak se přijel k nám podívat, a když viděl, co on udělal jako můj muž, on se zeptal, kdo mě to udělal a já mu to řekla tak mu řekl, že to bylo naposled, a že každý kdo mlátí ženu je sraab a že Ivan ještě bude litovat“

14.	Jolana	Svěřila se rodině	„oni žijí na Slovensku všecy, já neměla peněz, tak sem jim zavolala, ale nechtějí, ať jdu od něj pryč, máme spolu děcka!
-----	--------	-------------------	--

Ve vzorku V1 14 respondentek, se oběti domácího násilí svěřovaly rodině ze strany oběti a to matce, rodičům, bratrovi, tetě, dále také i rodičům agresora – manžela a matce agresora – partnera. Násilí v rodině oběti zjistili tito příbuzní oběti: syn, dcera, sestra.

V jednom případě pak oběť se nedokázala ani nikomu svěřit, ani násilí nikdo nezjistil.

3.4.2 Pomáhající rodina

Informace o tom, že v rodině dochází k domácímu násilí, však nezajišťovala automaticky to, že oběti bude pomoc poskytnuta.

Poř.	jméno	kdo pomohl	poznámka
1.	Eva	Rodiče	oběť se svěřila matce, matka hned to řekla otci „oni pak přišli za mnou oba, a že co chci a potřebuji“
2.	Dana	Nikdo	starší bratr tomu nechtěl věřit, kamarád agresora „pak ještě řekl, že Petr je chlap a že je to naše věc“
3.	Kamila	Teta	„a teta hned, že se mám sbalit a i s dětmi jít hned k ní, ona má velký byt“
4.	Veronika	Matka	„máma chvíli mlčela a pak, že se nemám bát, že nás Bůh neopustí, že ona pomůže, aby to bylo zase dobré“
5.	Ivana	Nikdo	nenášla odvahu se svěřit, stydí se „a možná je to i moje vina, on říká, že kdybych ho neprovokovala a nebavila se s jinýma...“

6.	Kateřina	Sestra	starší vdaná sestra „ona vřdycky říkala, každá máme něco – ty řminky, já knížky, tak teď ti pomůžu a ty nebul, a namaluj se, něco už vymyslím“
7.	Alena	Otec agres ora	„a děda, já mu říkám taky děda, řel za mnou, a ře to zařídí, ře to tak nenechá a ře Tomáš je vůl“
8.	Marie	Matka, bratr	„máma řekla bratrovi, ře mluvím o rozvodu, ře je to řpatné, on tomu nechtěl věřit, ale pak mě taky moc pomohl /odpověď na otázku zda matka taky pomohla /.... Jo máma ta vůbec nejvíc“
9.	Aneta	Rodiče agres ora	„tchán je prudřas, on začal nadávat, ře ho zabije, tchýně mu domlouvala, ře by ho zavřeli a ře má radři Anetce – ona mně tehdy tak řekla – pomoct“
10.	Petra	Dcera	„ dcera už dlouho s námi nebydlí kvůli němu, bydlela na kolejích, pak na podnájmu, teď má vlastní byt, ona je učitelka“
11.	Ivana	Matka	„maminka si přiřla pro malou, já byla ubřečená, a ona, jak jsem jí to řekla, tak řekla, ře už kvůli

			Andrejce se to musí řešit!
12.	Marta	Matka partn era	ona mě mlčky vyslechla, a pak řekla, že nejlepší je obrátit se na odborníka, a že jsem udělala dobře, že jsem jí to řekla
13.	Andrea	Bratr	„on k nám přijel bratr, on je taky farmář, a když viděl, jak vypadám, já měla modřiny, tak řekl, že chlap, který bije ženskou je srab a že bude ještě litovat...“
14.	Jolana	Rodina	rodina (otec, matka, 2 bratři a 3 sestry žijící na Slovensku) „já mám všechny na Slovensku, otca, mamu, Laca a Janka, to sou bratři, a sestry všechny starší než já, a taky bratrance a sestřenice ...my sme velká rodina tam, a pomáháme si“

Pomoc byla realizovaná jak příslušníky rodiny oběti (rodina prokreativní), tak i agresora (prokreativní rodina) dokonce i příslušníky rodiny oběti a agresora (rodina nukleární-základní). Výzkumu pomoci – výsledkům do teorie možno napsat, že „I když lidé žijí v malých rodinách pěstují styky v rodině široké a závažná rozhodnutí dělají s ohledem na širokou rodinu – to současný výzkum potvrzuje“ (Matoušek, 1993, s. 39).

Ve výzkumném vzorku 14 respondentek pak rodina nepomohla oběti ve 2 případech – v prvním nenašla oběť odvahu, aby se rodině svěřila, neboť jak uvedla, se stydí a převzala tvrzení agresora o její vině, v druhém případě se sice oběť svěřila, ale pomoc jí byla odmítnuta, přičemž jak uvedla sama oběť důvodem pro odmítnutí pomoci byly velmi dobré vztahy rodinného příslušníka (bratra oběti) s agresorem a bratrova

tolerance požívání alkoholu i „tradiční pohled na rodinu“ ve smyslu nezveřejňování problémů rodiny na veřejnosti včetně odmítání možnosti vyhledat odborné pomoci.

3.4.3 Druh pomoci

Pomoc oběti domácího násilí byla realizována různými formami pomoci. Výpovědi respondentek byly v tomto případě téměř vždy velmi emocionálně zabarveny, respondentky vyjadřovaly pomáhajícím vděčnost, verbálně i neverbálně se objevovalo citové pohnutí.

Poř.	Jméno	Poskytnutá pomoc	Poznámka
1.	Eva	rada, podpora, peníze	já řekla, že bych chtěla, aby to bylo jako dřív, tak mně poradili, ať si zajdu do odborné poradny a taky mně dali peníze, ...ty peníze byly na nájem a jídlo ...moc mně pomohlo, že stáli při mně...
2.	Dana	žádná	bratr odmítl pomoc
3.	Kamil a	podpora, rada, bydlení	„a pak, že to není má vina, určitě že sociálka pomůže, a dala mně peníze, a my šli k ní teda bydlet“
4.	Veroni k	rada, peníze, doprovod ke	„a že zajdeme za panem farářem, on už pomůže, a jestli potřebuji peníze, já si řekla o pětistovku, ona mě dala tisíc, a když

		a knězi	budu potřebovat tak mám říct...“ (na otázku, zda mluvila s knězem – ano, matka tam šla se mnou)
5.	Ivana	žádná	Rodina o násilí neví
6.	Kateři	rada, podpora	„a za chvilku, že mám zajít na manželskou poradnu, od toho přece je, a že jsem truhlík, že jsem jí to měla říct dřív“
7.	Alena	podpora, bydlení pro syna	„a chtěl mě dát peníze, ale já je nechtěla, já mám dost, a on navrhl, že Lukáš, to je syn, u něj může teď o prázdninách bydlet na zahradě ve stanu, a že se nemám bát, že on to s Tomášem vyřídí...“
8.	Marie	rada, peníze, věcný dar	„máma mně věřila hned, poradila, ať zkusím manželskou poradnu, pomohla mně i finančně, já platila jeho dluhy, a dala mi nějaké i nádobí, co on rozbil...“
9.	Aneta	peníze, facka agresorovi	„dali mně peníze, a když přišel Ludva z práce, tchán na něj čekal, a nadal mu a dal mu facku“
10.	Petra	podpora, doprovod k lékaři,	„dcera mě pak vzala k doktorovi, pak k sobě domů a dala mě i nějaké peníze, a že

		peníze, bydlení	jsem se už dávno měla rozvést, tak ať to konečně udělám...“
11.	Ivana	rada	„a že máme jít do manželské poradny, kdyby Bert nechtěl, tak mám jít sama“
12.	Marta	rada	„že manželská poradna bude nejlepší“
13.	Andre a	doprovod k lékaři, bydlení	„a vzal mě k doktorovi a pak mě odvezl k nim na farmu, ať prý si Ivánek zkusí hospodařit sám... brácha mě moc pomohl“
14.	Jolana	peníze	„on všechny peníze propije a taky nejvíc na těch automatech prohraje. Tak oni posílají pro mě a děcka peníze, ale nechtějí, abych šla pryč od něj“

Pomoc obětem domácího násilí se uskutečňovala různými formami pomoci: psychická, finanční, materiální, asistenční pomoc a dokonce i pomoc fyzickým jednáním (viděno očima oběti domácího násilí). Výpovědi byly značně emocionálně zabarveny, z tónu a zabarvení hlasu bylo možno vycítit, jak jsou respondentky za pomoc vděčné. Jestliže rodinu chápeme jako systém, ve kterém dochází k interakci, potom dle Matouška je tato interakce „označení pro všechny způsoby ovlivňování lidí.“ (Matoušek, 1993, s. 66) Základem interakce je komunikace verbální i neverbální. Forma

pomoci byla tedy uskutečňována verbálním (rada), ale i neverbálním způsobem (předáním peněz, facka).

3.4.4 Změna vztahu

Skutečnost, že pomáhající pomohl oběti domácího násilí, mohla změnit dosavadní vztah oběti k pomáhajícímu, což také v rozhovoru oběti často spontánně uváděly. A samozřejmě se to týká i vztahu oběti a nepomáhajícího příslušníka rodiny (toho, který pomoc odmítl poskytnout).

Pro dimenzi vztahu jsem zvolila klasickou škálu dobrý – neutrální – špatný

Poř.	Jméno	Pomáhající/nepomáhající	Vztah před DN	Vztah po DN
1.	Eva	rodiče pomohli- „s rodiči jsem vždy dobře vycházela, zvláště teď, když jsem na mateřské a taky s Martinem neměli problém... Ale teď mně pomohlo asi nejvíc, že se zeptali, co já chci.....a že mně nic nevyčítali (na dotaz, zda se stalo, že rodiče někdy něco vyčítali, odpověděla respondentka, že ne, ale teď...já už nevím, já chci zachovat rodinu, ale takhle to taky	dobry	dobry

		nechci“		
2.	Dana	bratr odmítl pomoc- „s bratrem jsem měla dobrý vztah, ale on radši věří Petrovi, sice vždy byl takový....no, v rodině má hlavní slovo chlap ... a tak, ale že mně takhle podtrhne, ne to jsem nečekalanikomu jsem to neřekla, ale už mu nevěřím“	dobrý	špatný
3.	Kamila	teta- „já věděla, že mně pomůže, vždy jsme měly vztah dobrý, a teď ještě lepší...“	dobrý	dobrý
4.	Veronika	matka- „tak nějak jsme si nerozuměly, spíše jsme se tolerovaly, matka se po rozvodu s mým otcem znovu vdala... Teď vím, že mně pomůže, když budu v průseru“	neutrální	dobrý

5.	Ivana	rodina násilí nezjistila „s rodinou vycházím dobře, ale já se jim nedokážu fakt svěřit“		
6.	Kateřina	sestra „sestra je o 9 let starší, takže se ke mně chovala spíš jako vychovatelka, ona byla na ty knížky, a snažila se mě pro to taky získat, což já nemusela, ale teď vím, že mně fakt pomůže, a víc si nějak rozumí“	neutrální	dobrý
7.	Alena	otec agresora- partnera „od začátku měl rád mého syna, mě spíše toleroval, no ať si děláme, co chceme, teď, co se postavil na mou stranu a to proti vlastnímu synovi, a dokonce můj syn mohl jít k němu bydlet, tak bych řekla určitě dobrý“	neutrální	dobrý

8.	Marie	matka, bratr „my měli vždy dobrý vztah a ten zůstal dobrý i teď“	dobry	dobry
9.	Aneta	rodiče agresora „dřív jsme se moc nemuseli, ale špatný to nebylo, spíš takový ani ryba ani rak ale poznala jsem, že jsou jiní, nikdy na to nezapomenu, že se postavili za mě...“	neutrální	dobry
10.	Petra	dceru „já s dcerou vždycky vycházela dobře, ale ona s otcem né ...ona nesnášela, když byl opilý ...a teď to zůstalo, ona je ráda, že jsem od něj pryč...a já vlastně taky...“	dobry	dobry
11.	Ivana	matka „se hrozně těšila na vnoučátko, ona je taková pro děcka, zkrátka starostlivá maminka, já měla hezký dětství, chtěla bych, aby to Andrejka měla taky...a máma mně pomůže...“	dobry	dobry

12.	Marta	tchýně „ona je taková dáma, já myslela, že pro ni jsem moc obyčejná, moc k nám nejezdila, ani se se mnou moc nebavila, jen s Bertem,... asi teda spíše špatný... ale teď mně už několikrát volala a ptala se, jestli něco nepotřebuji a jak to vypadá a tak...no rozhodně mnohem lepší vztah řekla bych, že dobrý.“	špatný	dobrý
13.	Andrea	bratr „bratr je o dost starší, já byla mimino, on už bol v pubertě, moc jsme se nekamarátili, jiné zájmy a tak, ale teď mi moc pomohl, a je to můj bratr...“	neutrální	dobrý
14.	Jolana	rodina „moje rodina všichni žijí na Slovensku, tam mám velkou rodinu, já je mám rada, oni mě i děčkám moc pomáhají, vždycky se	dobrý	dobrý

		máme rádi a i teď co já su tady a oni tam...“		
--	--	--	--	--

I tyto rozhovory byly ze strany respondentek poměrně emotivní, ale nebyly tak spontánní, v rozhovoru bylo více pomlček, více zvažovaly své odpovědi. (Snad i proto, že pomáhající a formy pomoci měly konkrétní podobu, ale vztah je abstraktní pojem.)

Pokud byla respondentkám poskytnuta pomoc, tak se vztah pochopitelně zlepšil, respektive byl-li předtím dobrý, dobrým zůstal, v případě odmítnutí pomoci došlo ke zhoršení – z dobrého vztahu ze strany oběti k členu rodiny (bratrovi) se zhoršil, změnil se ve špatný.

Respondentky v rozhovorech téměř vždy, když hovořily o pomoci i neposkytnutí pomoci se zmiňovaly o změnách vztahu v rodině hodnotícími slovy, ale své odpovědi více promýšlely. Ze 14 respondentek u jedné se nic nemohlo změnit, neřekla rodině o domácím násilí a ani rodina sama to nezjistila, došlo u šesti respondentek ke zlepšení vztahu, u jedné pak ke zhoršení vztahu, vztah se nezměnil u 6 (byl velmi dobrý už před zjištěním domácího násilí a i po zjištění velmi dobrý zůstal).

Rodina jako součást společnosti. je sice tvořena jednotlivci, ale tito jednotlivci mají mezi sebou, a to se týká jak rodiny nukleární, tak i širší, různé vazby. Změna vztahu v sobě zahrnuje tedy i změny vazeb v rodinách nukleárních i širších. (Matoušek, 1993).

3.4.5 Kategorie, subkategorie a dimenze

Dle cíle výzkumu jsem určila jako první a základní otázku, zda je obětí domácího násilí poskytována v rodině pomoc. Kladná odpověď pak vyvolávala otázky další, neboť tuto pomoc musel někdo, pomáhající člen (členové) rodiny, uskutečnit. Tento pomáhající člen rodiny pomoc oběti provedl v určité formě. Pomoc člena (členů) rodiny oběti pak mohlo vést ke změně vztahu mezi obětí a pomáhajícím.

Data získaná výzkumem, kdy jsem v datech identifikovala pojmy a zjišťovala souvislosti mezi těmito pojmy, vedla k vyvozování závěrů, co zjištěné vztahy znamenají. Při vzájemném porovnávání pojmů jsem tedy zjišťovala, zda tyto pojmy náleží stejnému jevu a vytváří tak třídu pojmů., kdy podle Strauuse a Corbinové „...Takto jsou pojmy seskupovány do vyššího řádu – pod abstraktnější pojem nazývaný kategorie“ (Strauss, Corbinová, 1999, s. 42). Následoval postup, v němž jsem se snažila určit příslušné subkategorie a dimenze. Subkategorie jsou pak definovány v návaznosti na kategorie. „Jev reprezentovaný určitou kategorií dostane také pojmové označení, ovšem toto označení by mělo již být abstraktnější než jména pojmů, které jsou v této kategorii uskupeny. Kategorie mají určitý pojmový rozsah, který určuje, které skupiny pojmů neboli subkategorie spadají pod danou kategorii.“ (Strauss, Corbinová, 1999, s. 45). Dimenze je chápána jako umístění znaku nebo charakteristiky, tj. vlastnosti, kategorie na škále. (Strauss, Corbinová, 1999)

Tímto postupem jsem získala podklady pro to, abych se pokusila o shrnutí výsledků výzkumů pomocí techniky vyložení karet.

Tyto podklady (kategorie, subkategorie, dimenze) předkládám v následujícím přehledu, přičemž, vztahy mezi kategoriemi jsou znázorněny i grafickým způsobem.

3.4.6 Přehled určených kategorií, subkategorií a dimenzí:

Kategorie: **pomoc** -subkategorie poskytnutí pomoci: ta je v dimenzi na žádost oběti domácího násilí – rodinný příslušník zjistil domácí násilí.

Subkategorie neposkytnutí pomoci, to je v dimenzi oběť nepožádala rodinu o pomoc - rodinný příslušník pomoc odmítl.

Kategorie **pomáhající** subkategorie rodina oběti v dimenzi rodinný příslušník: rodič, (otec, matka), sourozenec (bratr, sestra), sourozenec matky (strýc, teta), sourozenec otce (strýc, teta), rodiče otce, partnera, rodiče matky. Subkategorie rodina oběti a agresora v dimenzi rodinný příslušník - syn - dcera

Kategorie **forma** pomoci - subkategorie finanční v dimenzi peněžní částka – úhrada šeku

subkategorie psychická v dimenzi zvýšení sebevědomí a sebeuvědomění oběti – rada vyhledat odbornou pomoc

subkategorie materiální v dimenzi bydlení – věcný dar

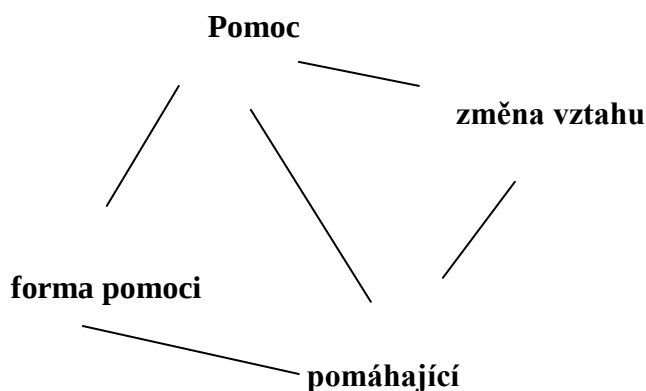
subkategorie fyzickým jednáním v dimenzi fyzické násilí (políček)

subkategorie asistenční v dimenzi doprovod k lékaři - doprovod do manželské poradny – doprovod ke knězi

Kategorie **změna vztahu** – subkategorie oběť a pomáhající v dimenzi dobrý - neutrální – špatný

subkategorie oběť a nepomáhající v dimenzi dobrý – neutrální - špatný

3.4.7 Grafické znázornění souvislosti kategorií

Komentář ke grafickému znázornění souvislosti kategorií

Základní kategorií je kategorie pomoc, k níž se vztahují kategorie pomáhající, forma pomoci i změna vztahu. Pokud je poskytována pomoc, je poskytována pomáhajícím v určité formě pomoci, ale současně také dochází tím, že je tato pomoc poskytována, ke změně vztahu pomáhaného a oběti.

3.5 Výsledky výzkumu

Cíl výzkumu byl definován takto: Jak vnímají oběti domácího násilí pomoc rodiny, od koho a jakým způsobem je jim pomoc poskytována.

V souladu s tímto cílem a použitou metodologií, kdy jsem od respondentek – obětí domácího násilí získala pomocí polostrukturovaného rozhovoru data, jsem tato data zpracovala metodou otevřeného kódování a následně stanovila na základě získaných kódů kategorie, subkategorie a jim příslušné kategorie.

Pro závěrečnou prezentaci výsledků výzkumu jsem zvolila v souladu se zvolenou metodologií výzkumu, což byla metoda kvalitativního výzkumu, jednu z možných technik zakotvené teorie a to techniku vyložení karet. Jedná Tato technika je podle Švaříčka (2007) tou nejjednodušší nadstavbou nad otevřené kódování, kdy „výzkumník vezme kategorizovaný seznam kódů, kategorie vzniklé skrze otevřené kódování uspořádá do nějakého obrazce či linky na základě tohoto uspořádání sestaví text tak, že je vlastně převyprávěním obsahu jednotlivých kategorií“ (Švaříček, 2007, s. 226).

Výzkumem bylo pak zjištěno, že nejen rodinu nukleární (základní) tvořenou rodiči (muž, žena) a jejich potomky (děti), ale i rodinu širší, především rodiny prokreativní (rodiny, v nichž byli vychováni muž a žena – agresor a oběť), může skutečnost domácího násilí ovlivnit. Dochází-li k domácímu násilí, pak na tento jev ohrožující rodinu je reagováno určitým způsobem jednání, které lze označit buď jako pozitivní nebo negativní.

Toto jednání je v předkládaných výsledcích výzkumu označeno čtyřmi kategoriemi s dvanácti příslušnými subkategoriemi včetně dimenzí těchto subkategorií.

3.5.1 Výsledky výzkumu zpracované technikou vyložení karet

První kategorií, u níž lze konstatovat pozitivní nebo negativní obsah je kategorie pomoc. Pozitivní obsah u této kategorie znamená, že rodina zjistila skutečnost, že v rodině dochází k negativnímu jevu – domácímu násilí a poskytla oběti domácího násilí pomoc. Ke zjištění, že příslušník rodiny se stal obětí domácího násilí a tedy vznikla možnost pomoci oběti, může dojít několika způsoby. Prvním, a v daném

výzkumu nejčastějším způsobem, k tomuto zjištění došlo tak, že sama oběť domácího násilí dokázala člena (v některých případech i členům) rodiny o chování agresora říct. V souladu se zjištěními a publikovanými poznatky o domácím násilí se oběť rodině nedokáže vždy rodině svěřit. K odhalení domácího násilí potom může docházet i tak, že členové rodiny (nukleární i rodiny širší) si sami této skutečnosti všimnou.

Kategorie pomoc pak může nabýt pozitivního obsahu – pomoc je poskytnuta a dochází tedy i k určitému řešení dysfunkčního projevu jednání v rodině. Za pomoci rodiny pak oběť domácího násilí může nalézt odvahu hledat řešení této těžké životní situace i tím, že vyhledá odbornou pomoc (sociální péče, manželská poradna, kněz).

V opačném případě, a to až již se oběť rodině nesvěří nebo rodina sama násilí nezjistí nebo dokonce se sice oběť svěří některému člena rodiny, ale pomoc je jí odmítnuta, kategorie pomoc dostává negativní obsah (pomoc nemůže být poskytnuta nebo je odmítnuta).

Druhou kategorií tvoří kategorie pomáhající, přičemž tato kategorie je spjata s kategorií pomoci, neboť pomoc musí být někým buď poskytnuta, nebo odmítnuta. Jako pozitivní lze u této kategorie označit to, že pomáhající se rekrutují nejen z rodiny oběti, ale i z rodiny agresora, a i z nukleární rodiny oběti (pomáhající jsou pak děti), tedy pomáhajícím se může stát příslušník různých typů rodiny. Za negativní lze pak považovat to, že může dojít k situaci, kdy člen rodiny, jenž byl o domácím násilí informován, pomoc neposkytne, a tím se stane místo pomáhajícího nepomáhajícím.

Třetí kategorií je kategorie nazvaná forma pomoci. Jestliže totiž je pomoc poskytnuta, což znamená, že je pomáhajícím realizována, pak má tato pomoc určitou formu. Z vyjádření obětí domácího násilí (v polostrukturovaném interview) lze odvodit, že si váží a oceňují všechny formy pomoci, tj. tato kategorie nabývala vždy pozitivní obsah, avšak emocionálně hodnotí velmi pozitivně pomoc psychickou (především pomoc směřovanou k získání sebedůvěry a sebevědomí). Kategorie forma pomoci v sobě obsahuje různé subkategorie – psychická, finanční, materiální, asistenční, a dokonce i formu neverbálního jednání (políček agresorovi), přičemž se tyto nabývají subkategorie dimenzi různého způsobu (například u formy finanční přímo finanční částku (peníze) nebo byl uhrazen šek (inkaso)).

V průběhu výzkumu se však na základě výpovědí obětí objevila i otázka, kterou jsem zařadila k cíli výzkumu, a sice otázka jak skutečnost, že v rodině dochází k domácímu násilí, respektive rodina pomáhá či nepomáhá oběti, ovlivnila vztahy v rodině.

Čtvrtou kategorií je tedy změna vztahu. Pozitivní obsah nabývá tato kategorie tehdy, když je pomoc poskytnuta, negativní obsah při neposkytnutí pomoci, přičemž škála dimenze byla dobrý – neutrální – špatný.

Výzkum potvrdil důležitost rodiny jako místa, kde v případě nouze může člen rodiny nalézt pomoc a podporu. „Rodina umožňuje svým členům zpracovávat všechny druhy traumat, které je potkávají. (...) dobře fungující rodina je schopna v komunikačních výměnách vyvažovat nevýhody jednotlivých členů zvýšeným zájmem o jejich postoje, interpretováním zpráv vyjadřovaných mimoslovně prostředky, vciťujícím se ztotožněním.“ (Matoušek, 1993, s. 11)

3.5.2 Hypotézy

Na základě předkládaných výsledků kvalitativního výzkumu jsem stanovila následující hypotézy: pro jejich případné ověření kvantitativním výzkumem.

Hypotéza 1 Pomoc rodiny je obětí domácího násilí poskytována, jestliže je rodina o skutečnosti, že v rodině dochází k domácímu násilí informována nebo tuto skutečnost rodina zjistí sama, a že pomoc není členem rodiny, který je o této skutečnosti zpraven, pomoc neodmítne poskytnout.

Hypotéza 2 Pomoc rodiny obětí domácího násilí je poskytována různými typy rodin tj. nejen rodinou obětí, ale i rodinou agresora a i členem nukleární (základní) rodiny.

Hypotéza 3 Pomoc rodiny je oběti poskytována různými formami pomoci, a to formou

Hypotéza 4 Po zjištění skutečnosti, že v rodině dochází k domácímu násilí, dochází ke změnám v příbuzenských vztazích, přičemž tyto změny mají charakter zlepšení i zhoršení některých vztahů.

Závěr

Výzkum potvrdil důležitost rodiny jako místa, kde v případě nouze může člen rodiny nalézt pomoc a podporu. „Rodina je ideální krabičkou poslední záchrany, když přijdou těžké časy.“ (Možný, 2002, s. 25)

Pro splnění cíle výzkumu tj. zjistit zda a jak rodina pomáhá obětem domácího násilí očima obětí domácího násilí, jsem použila pro výzkum metodu kvalitativního výzkumu. Kvalitativní výzkum pracuje s relativně malým počtem respondentů, ale prostřednictvím této metody lze zjistit určité obecné tendence v rámci tohoto vzorku. Pro verifikaci hypotéz v kvalitativním výzkumu vyvozeným by však bylo třeba ověřit tyto obecné tendence na mnohem větším výzkumném vzorku, tj. ve výzkumu kvantitativním.

Bylo by například zajímavé, i pro výzkum rodiny, zjistit procentuální poměr mezi pomocí poskytovanou rodinou oběti a rodinou agresora v současné době, kdy se vysoký počet rodin rozpadá z důvodu rozvodu. Rovněž tak zjištění v jaké míře jsou oběti domácího násilí poskytovány rodinou různé formy pomoci by mohlo zjistit, jakou pomoc rodiny preferují. A v neposlední řadě i do jaké míry skutečnost, že v rodině dochází k domácímu násilí, ovlivňuje vztahy v rodině.

V rodině se projevují různé vztahy vznikající na základě interakce mezi jednotlivými členy rodiny. Tyto vztahy a interakce nejsou omezovány pouze na rodinu nukleární, ale týkají se i rodiny širší. Jestliže je rodina dobře fungující s odpovídající interakcí a tím i dobrými vztahy potom může člen rodiny, který se ocitl v těžké životní situaci nalézt pomoc nejen v případech, kdy on sám (oběť) o tuto pomoc požádá, ale i v případech, kdy si jiní příslušníci rodiny všimnou, že v rodině je něco v nepořádku, (dochází k dysfunkci rodiny) a pomoc sami nabídnou. „Rodina umožňuje svým členům zpracovávat všechny druhy traumat, která je potkávají. Umožňuje i sdílet radost. (...) Dobře fungující rodina je schopna v komunikačních výměnách vyvažovat nevýhody jednotlivých členů zvýšeným zájmem o jejich postoje, interpretováním zpráv vyjadřovaných mimoslovně prostředky, vcitujícím se ztotožněním.“ (Matoušek, 1993, s. 11)

V současné evropské (západní) kultuře, kultuře v nejširším slova smyslu jako způsobu života, jsme zavalováni z různých masmédií a dalších informačních zdrojů

množstvím zpráv, často spojených se senzacemi, násilím, dokonce i oslavou bezohlednosti a amorálnosti. Dokonce i tak závažný společenský problém jako je domácí násilí někdy bývá širší veřejnosti předkládán popisně s důrazem na skutečnosti agresivního jednání. Málokdy se domácí násilí spojuje s hodnotami rodiny, která je tímto jednáním ohrožena. Tradiční rodinné hodnoty, úloha i funkce rodiny bývají v současné společnosti mnohdy nejenom nepřipomínány, ale i téměř zpochybňovány. Čestnou výjimkou jsou především křesťanské církve, zejména katolická, které zachovávají pojetí rodiny v tradičním významu jako rodinu tvořenou mužem, ženou a jejich potomky. Toto pojetí rodiny je důležité pro budoucnost evropské kultury nejen z pohledu víry, tj. náboženství, ale i z pohledu oikumeny (obce) tj. celé společnosti.

Jestliže se vyskytne v rodině domácí násilí, pak by se nemělo zdůrazňovat jen to, co je negativní, tj. ohroženost rodiny, ale měla by být připomínána i funkce rodiny, byť i rodiny širší, a tou je pomáhat těm příslušníkům rodiny, kteří jsou ohroženi. Přesouvat tuto pomoc v celém rozsahu na stát, případně neziskové organizace, by pak fakticky znamenalo ochuzení rodiny o to, co je mj. smyslem rodiny.

Pro moji práci byl tento výzkum přínosem v tom, že při jednání s obětí domácího násilí nemám nabízet a odkazovat jen k odborné pomoci (sociální péče, manželské poradenství apod.), ale že mohu doporučit i pomoc v rámci rodiny a při tomto doporučení vycházet z výsledů výzkumu.

Anotace:

Předkládaná práce je zaměřena na problematiku rodiny. Prostřednictvím obětí domácího násilí je zjišťováno, zda rodina pomáhá obětem, a v případě kladné odpovědi jakým způsobem se tato pomoc uskutečňuje. První a druhá část je teoretická (teorie domácího násilí a rodiny), třetí část je věnována vlastnímu výzkumu. Pro výzkum byl zvolen kvalitativní přístup s využitím poznatků z tzv. zakotvené teorie včetně otevřeného kódování a i náznaků axiálního a selektivního kódování. Výsledky výzkumu jsou prezentovány stanovenými kategoriemi a subkategoriemi a pokusu o shrnutí výsledků tzv. technikou vyložení karet.

Klíčová slova: domácí násilí-rodina-pomoc-oběti-podpora-vztahy. Jazyk práce: čeština

Annotation:

The work presented here is focused on family and domestic violence issues. Victims of domestic violence through the family helps victims examined whether, and if so how this takes place. The first and the second part is theoretical (theory of domestic violence and family), the third section is devoted to my own research. Qualitative research was elected using the knowledge of the theory, including open and out of the axial and selective encoding. The results of the research are presented set out categories and subkategoriemi and attempted summary of the technology showdown.

Key words: domestic violence-family-subsidy-victims-relationship. Language: czech

Seznam literatury:

- BEDNÁŘOVÁ, Z. (2009) *Domácí násilí: zkušenosti z poskytování sociální a terapeutické pomoci ohroženým osobám*. Praha Acorus.
- BIBLE. (1991) *Podle ekumenického vydání z r. 1985*: ČSB
- BUSKOTTE, A. (2008) *z pekla ven. Žena v domácím násilí*. Brno: Computer Press.
- CLOUD, H., TOWNSEND, J. (2005) *Rozhovory o hranicích*. Praha: Návrat domů.
- CONWAYOVÁ, H. (2007) *Domácí násilí*. Praha: Albatros.
- ČÍRTKOVÁ, L. 2/2006:58-67. "Domácí násilí: fakta a paradoxy". Sociální práce/Sociálna práca.
- DE SINGLY, F. (1999) *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál.
- DISMAN, M. (2000) *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum.
- DISMAN, M. (1993) *Jak se vyrábí sociologická znalost. Příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum.
- GJURIČOVÁ, Š., KOCOURKOVÁ, J., KOUTEK, J. (2000) *Podoby násilí v rodině*. Praha Vyšehrad.
- GOODY, J. (2000) *Proměny rodiny v evropské historii*. Nakladatelství lidové noviny.
- HAYESOVÁ, N. (1998) *Základy sociální psychologie*. Praha: Academia.
- HENDL, J. (1997) *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum.
- JANDOUREK, J. (2009) *Úvod do sociologie*. Praha: Portál.
- JANDOUREK, J. (2012) *Slovník sociologických pojmů*. Praha: Grada publishing.
- KAUFMANN, J.-C. (2010) *Chápající rozhovor*. Praha: SLON

- KRATOCHVÍL, S. (2009) *Manželská a párová terapie*. Praha: Portál.
- KŘIVOHLAVÝ, J. (2002) *Konflikty mezi lidmi*. Praha: Portál.
- MARTIN, J., P. (1978) *Violence and the family*. Chichester: J. Willey.
- MATOUŠEK, O. a kol. (2008) *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál.
- MATOUŠEK, O. (2008) *Slovník sociální práce*. Praha: Portál.
- MATOUŠEK, O. (1993) *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: SLON.
- MATOUŠEK, O. a kol. (2003) *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál.
- MIOVSKÝ, M. (2006) *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing,a.s.
- MOŽNÝ, I. (1999) *Sociologie rodiny*. Praha: SLON.
- MOŽNÝ, I. (2002) *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Praha: Portál.
- NAKONEČNÝ, M. (1996) *Motivace lidského chování*. Praha: Academia.
- NAKONEČNÝ, M. (1999) *Sociální psychologie*. Praha: Portál.
- NAVRÁTIL, P. 2/2002: 36. „*Integrace Romů*“. Sociální práce/Sociálna práca.
- NAZARE-AGA, I. (2003) *Láska a manipulace*. Praha: Portál.
- NELLS, W. (2011) *Muži, ženy a láska*. Rychnov nad Kněžnou: Ježek.
- ROY, M. (1977) *Battered Women*. New York: Van Nostrand Reinhold.
- SCHREIREOVÁ, M. (2012) *Žena jako oběť domácího násilí*. Seminární práce. Olomouc: Univerzita Palackého.

- SOBOTKOVÁ, I. (2001) *Psychologie rodiny*. Praha: Portál.
- STRAUSS, A., CORBINOVÁ J. (1999) *Základy kvalitativního výzkumu postupy a techniky zakotvené teorie*. Boskovice: Albert
- ŠEVČÍK, D., ŠPATENKOVÁ, N. a kol. (2011) *Domácí násilí*. Praha: Portál.
- ŠMOLKA, P., PACEK, D. (2007) *Manželská poradna aneb Tam, kde vlastní síly nestačí*. Praha: Grada Publishing.
- ŠPATENKOVÁ, N. (2006) *Jak řeší rodinné krize moderní žena*. Praha: Grada Publishing.
- ŠVARŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. a kol. (2007) *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, Praha: Portál.
- TOMEŠ, I. (2010) *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál.
- VOŇKOVÁ, J. a kol. (2002) *Domácí násilí v České republice po roce 2002 z pohledu práva*. Praha: Advocat.
- MARTIN, J., P. (1978) *Violence and the family*. Chichester: J. Willey.

Internetové zdroje:

Bílý kruh bezpečí (hlavní webová stránka) dostupné z <http://www.bkb.cz/index.php>

STEM- Středisko empirických výzkumů. Dostupné z <http://www.stem.cz/clanek/1146>

Český rozhlas-Radiožurnál.2.10.2012

Internetové stránky American Psychological Association. Dostupné z

<http://www.apa.org/about/contact/contact.aspx>

Seznam tabulek:

Tabulka č. 1 Základní struktura rolí v nukleární rodině **Chyba! Záložka není definována.**

Tabulka č. 2 Osobní údaje respondentek – obětí domácího násilí. **Chyba! Záložka není definována.**

Tabulka č. 3 Agresor – osobní údaje **Chyba! Záložka není definována.**

Tabulka č. 4 Informovanost o domácím násilí **Chyba! Záložka není definována.**

Tabulka č. 5 Pomáhající rodina **Chyba! Záložka není definována.**

Tabulka č. 6 Druh pomoci **Chyba! Záložka není definována.**

Tabulka č. 7 Změna vztahu..... **Chyba! Záložka není definována.**